

LEVANDE DÖ(D)?

DECEMBERÖVERENSKOMMELSEN
OCH FRÅGAN OM HUR SVERIGE SKA REGERAS

MAJ 2018

INNEHÅLL

4	Förord
5	27 december 2014. Avtalet
6	1. Decemberöverenskommelsen – lösning eller problem?
11	2. Vad är det som händer?
21	3. Levande (DÖ)D?
26	4. Nya politiska skiljelinjer
30	5. Konstitutionella och ideologiska ramar
36	6. Pariapartier – starka ideologiska känslor med besvärliga strategiska konsekvenser
41	7. Fragmentiserat och polariserat partisystem
47	8. Decemberöverenskommelsen: unik, misslyckad lösning eller internationell mainstream?
49	9. Slutsatser: Tillbaka till ruta 1? Besvärliga vägval efter valet 2018
63	Referenser

FÖRORD

Hur ska Sverige kunna regeras efter valet i september 2018?

Samhällsförändringar och nya parlamentariska förutsättningar försvårar skapandet av starka regeringar. Nya politiska konfliktlinjer och uppkomsten av ett ”tredje block” i svensk politik – varav ett block (Sverigedemokraterna) hålls isolerat – utsätter de institutionella och parlamentariska system som utvecklats i en situation där två block konkurrerat om makten för stora påfrestningar. Försöket att under innevarande mandatperiod hantera situationen genom den så kallade Decemberöverenskommelsen misslyckades. Decemberöverenskommelsen var tänkt att bestå i åtta år – i stället föll den samman efter bara 285 dagar.

I denna rapport vill vi med utgångspunkt i forskning och internationella jämförelser diskutera regeringsmaktens förutsättningar i Sverige i dag. Hur ska regeringsmakten, givet de nya politiska och parlamentariska förutsättningarna, kunna stärkas på ett sätt som främjar politisk stabilitet och som underlättar skapandet av handlingskraftiga regeringar?

Den politiska utvecklingen i Sverige är en del av ett större europeiskt mönster som inrymmer nya politiska skiljelinjer, tendenser till fragmentiserade partisystem samt en framgångsväg för högerpopulistiska, nationalkonservativa partier. Utvecklingen är ett uttryck för mötet mellan de samhällsförändringar som präglar vår tid och de existerande konstitutionella och institutionella system som formades under 1900-talet. Med denna rapport vill vi också ge ett bidrag till diskussionen om demokratins möjligheter i en tid där industrisamhället fasas ut, vänster-högerkonflikten inte präglar politiken på samma sätt och förutsättningarna för partipolitiken förändras.

Vi har skrivit rapporten tillsammans och försökt att på bästa sätt kombinera våra olika kompetenser. Ulf Bjereld har haft huvudansvar för kapitel ett, tre och fyra, Karin Eriksson för introt och kapitel två och Jonas Hinnfors för kapitel fem, sex, sju och åtta. För avslutande kapitel nio har vi haft gemensamt huvudansvar. Avslutningsvis vill vi tacka Andreas Johansson Heinö för mycket konstruktiva kommentarer på texten.

GÖTEBORG OCH STOCKHOLM I APRIL 2018

Ulf Bjereld, Karin Eriksson, Jonas Hinnfors

27 DECEMBER 2014: AVTALET

I elva minuter hade Göran Hägglund fått vänta på ordet.

Han hade hört statsminister Stefan Löfven hälsa journalisterna välkomna och tacka allianspartierna för konstruktiva samtal. Han hade hört Moderaternas tillträdande partiledare Anna Kinberg Batra konstatera att inget parti längre ensamt kan göra anspråk på regeringsmakten i Sverige. Han hade lyssnat på Miljöpartiets språkrör Åsa Romson, när hon talade om traditionen att samtala om politik över blockgränsen. Han hade fått uppleva hur centerledaren Annie Lööf lade ut texten om hur partierna dyrkat upp höstens lösningar och kommit överens om rätt saker. Och han hade fått vänta på sin tur, medan liberalen Jan Björklund betonade att det krävs två seriösa regeringsalternativ, om oppositionen inte ska bestå av enbart missnöjespartier. Så fick partiledaren för det minsta partiet i riksdagen ordet, i den historiska pressträffen om Decemberöverenskommelsen.

”Överenskommelsen gäller inte bara 2015 utan den gäller fram till valdagen 2022. Den har alltså en långsiktig karaktär. På det här viset lyckas vi åstadkomma stabila spelregler och de spelreglerna bör ju vara sådana att de kan hålla över tid så att de politiska konflikterna kan brytas mot varandra”, sa kristdemokraten Göran Hägglund.

Någon minut senare konstaterade Stefan Löfven att planerna på ett extraval i mars var avblåsta. Alliansen, Socialdemokraterna och Miljöpartiet hade mötts över blockgränsen och gjort upp om spelregler för minoritetsstyrelse.

Avtalet byggde till stor del på sedan tidigare kända krav från allianspartierna. Socialdemokraterna och Miljöpartiet gick med på principen att släppa fram den statsministerkandidat som hade det största underlaget i riksdagen. De sex partierna var också överens om att regeringen skulle få igenom sin budget, och att budgetpropositionen skulle

antas utan utbrytningar. Dessutom pekade partierna ut tre områden där de skulle samtala över blockgränsen. Det gällde pensionerna, energin och försvaret.

På annandag jul var avtalet klart. Morgonen därpå gick kallelsen till pressträffen ut till medierna. Då hade partierna även gjort upp om formerna för mötet med de politiska reportererna. Miljöpartiets andra språkrör Gustav Fridolin fick vara med på kanten i riksdagen, förutsatt att han inte sa någonting.

Det var sju trötta toppolitiker som stod där framför journalisterna. Ingen av dem kunde skryta med en riktigt lyckad insats under året som gått, det där omtalade supervalåret 2014. De fyra allianspartierna hade backat tio procentenheter i valet. Redan på valnatten hade Moderaternas partiledare Fredrik Reinfeldt aviserat att han skulle lämna in sin avskedsansökan som statsminister. Socialdemokraterna hade bara gått framåt marginellt och Miljöpartiet hade till och med tappat lite. Nu försökte de båda rödgröna partierna regera Sverige på valresultat långt under förväntan. I början av december hade allianspartierna och Sverigedemokraterna fällt regeringens budgetförslag. Sedan hade de borgerliga partierna tackat nej till att förhandla om den ekonomiska politiken. Då hade Stefan Löfven i sin tur gjort klart att han tänkte utlysa extra val.

Nu visade de sex partierna enad front för ett ögonblick. Det fanns ett avtal. I ett nytt politiskt läge skulle det ändå gå att styra Sverige.

”Det är politiken som ska vara i fokus. Inte formfrågor. Och det lägger den här överenskommelsen grunden för”, sa Göran Hägglund.

Mindre än tio månader senare skulle hans eget parti spräcka den illusionen. Decemberöverenskommelsen föll på Kristdemokraternas rikssting.

Svåra frågor saknade, återigen, svar.

KAPITEL 1

DECEMBERÖVERENSKOMMELSEN - LÖSNING ELLER PROBLEM?

Presentationen av Decemberöverenskommelsen möttes inte med pukor och trumpeter, utan snarare av en stor lättnad. "Så sänker sig nyårsfriden över Helgeandsholmen. Det blir inget extra val i mars", menade Daniel Swedin på Aftonbladets ledarsida.¹ Under rubriken "Välkommen besinning fem minuter före nyårsafton" skrev Dagens Nyheters chefredaktör Peter Wolodarski att "Decemberöverenskommelsen lindrar smärtan för det närmaste året".² Tove Lifvendahl, politisk chefredaktör på Svenska Dagbladet, anförde att "Decemberöverenskommelsen sprider en postum julfrid", men med det kritiska tillägget att överenskommelsen var "ur många perspektiv problematisk".³

Decemberöverenskommelsen syftade till att skapa en varaktig lösning på regeringsfrågan, givet det tumult som uppstod när Sverigedemokraterna i december 2014 fällde den rödgröna regeringens budgetförslag genom att i riksdagsomröstningen stödjade allianspartiernas gemensamma budget. Alliansen och de rödgröna partierna strävade efter att isolera Sverigedemokraterna och vägra varje form av samarbete eller samverkan med partiet. Samtidigt kunde Sverigedemokraterna genom sin vågmästarställning i riksdagen utöva ett avgörande inflytande på regeringsfrågan. Få eller ingen trodde att det av statsminister Stefan Löfven aviserade extra valet i mars 2015 skulle åstadkomma en förändring av det parlamentariska läget på ett sätt som skulle underlätta möjligheterna att skapa en livsduglig regering.

Grundprincipen i Decemberöverenskommelsen var att det största blocket – Alliansen eller de rödgröna – skulle tillåtas regera. Den principen förordades av Fredrik Reinfeldt redan under valrörelsen, men avfärdades bestämt av Stefan Löfven och Socialdemokraterna. Motivet till Socialdemokraternas motstånd låg främst i att partiet betraktade Fredrik Reinfeldts förslag som ett sätt att bibehålla blockpolitiken. Socialdemokraterna hade i stället en långsiktig strategi som gick ut på att luckra upp blockpolitiken och splittra Alliansen, för att på så sätt lägga grunden till en socialdemokratiskt ledd majoritetsre-

gering där även Centerpartiet och Folkpartiet kunde ingå.

Decemberöverenskommelsen är daterad den 26 december 2014 och undertecknad av Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Moderaterna, Centerpartiet, Folkpartiet (nu Liberalerna) och Kristdemokraterna. Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna stod utanför. Decemberöverenskommelsen lyfter fram att Sverige sedan enkammarriksdagens införande 1917 oftast styrts av minoritetsregeringar, och att regeringsformen också utgår från att så ska kunna vara fallet. En statsminister är inte beroende av ett aktivt stöd från en majoritet av riksdagens ledamöter, det avgörande är i stället att det inte finns en majoritet (det vill säga minst 175 ledamöter) som är emot.

I överenskommelsen konstateras att Sverige sannolikt även under den närmaste framtiden kommer att styras av minoritetsregeringar, och att dessa i praktiken kommer få svårt att regera. Överenskommelsen vill underlätta för minoritetsregeringar att regera genom att "den statsministerkandidat som samlar stöd från den partikonstellation som är större än alla andra tänkbara partikonstellationer ska släppas fram". Dessutom betonas att "utbrytningar ur budgeten ska inte vara möjliga". Dessa principer preciseras till att den statsministerkandidat som representerar den största partikonstellationen och som föreslås av talmannen ska släppas fram genom att övriga partier lägger ned sina röster.

¹ *Aftonbladet*, 27 december 2014.

² *Dagens Nyheter*, 27 december 2014.

³ *Svenska Dagbladet*, 28 december 2014.

Även vid omröstning om budgeten ska förslaget från den största partikonstellationen släppas fram, genom att övriga partier om så behövs lägger ned sina röster i den avgörande omröstningen. Därutöver pekade tre politiska sakområden ut för samarbete och samtal: försvars- och säkerhetspolitiken, pensionerna samt energipolitiken. Överenskommelsen skulle gälla till och med valdagen 2022, det vill säga över två mandatperioder.

På så sätt skulle största block – Alliansen eller de rödgröna – kunna regera och Sverigedemokraternas vågmästarställning sättas ur spel. Den enda oklarheten gällde egentligen Vänsterpartiets roll. Partiet ingick inte i regeringen, men skulle ändå räknas in i ”största partikonstellation”. På så sätt måste Vänsterpartiet ge sitt aktiva stöd åt den rödgröna regeringsbudgeten för att den skulle röstas igenom, men samtidigt behövde Vänsterpartiet inte ta något regeringsansvar.

Lugnet kring Decemberöverenskommelsen blev kortvarigt. Att Sverigedemokraterna rasade var inte särskilt förvånande – partiet blev ju genom överenskommelsen av med sin vågmästarställning och fick därmed minskat politiskt inflytande. Men även inom Moderaterna och Kristdemokraterna var upprördheten stor. Den förre moderata försvarsministern Mikael Odenberg betecknade på DN Debatt Decemberöverenskommelsen som ”ett demokratiskt och parlamentariskt nederlag” och Alliansens agerande som en villkorlös kapitulation.⁴ Den kristdemokratiske europaparlamentarikern Lars Adaktusson krävde att partimedlemmarna skulle få ta ställning till överenskommelsen.⁵

Kritiken mot Decemberöverenskommelsen gick främst ut på att den skulle vara *odemokratisk* genom att den kringskar oppositionens handlingsfrihet i parlamentet och inte var förankrad bland partimedlemmarna. På så sätt skulle folkviljans förverkligande försvåras

och medborgarnas tilltro till demokratin riskera att skadas. Därutöver riktade kritiken in sig på att överenskommelsen *skulle strida mot författningen* genom att den påminde om en grundlagsförändring, men utan att ha beretts som en sådan. Andra kritikpunkter som lyftes fram var att den *innebar ett maktpolitiskt nederlag för Alliansen*, att den *bidrog till att förstärka blockpolitiken* samt att den *gav Vänsterpartiet inflytande över den ekonomiska politiken*.

Inför Kristdemokraternas riksting i oktober 2015 hade det interna motståndet i Kristdemokraterna, liksom i Moderaterna, vuxit i styrka. Under uppseendeväckande former – med ungdomsförbundets ordförande Sara Skyttedal skälände i champagne som starkaste uttryck – röstade rikstinget igenom att partiet skulle lämna Decemberöverenskommelsen. Beslutet kom överraskande. När rikstinget inleddes hade 20 av 26 partidistrikt, inklusive partiledningen, uttalat sig för att bibehålla överenskommelsen. Men när beslutet väl var fattat var dominoeffekten igång. På mindre än ett par dagar meddelade de övriga partiledarna inom Alliansen att de också valde att lämna Decemberöverenskommelsen.

Genom Decemberöverenskommelsens fall förstärktes förväntningarna inom främst Moderaterna och Kristdemokraterna att Stefan Löfvens socialdemokratiskt ledda regering nu skulle tvingas avgå. Visst skulle väl allianspartierna nu enas om att gå fram med ett gemensamt budgetförslag? Och om Stefan Löfven valde att återigen avisera ett extra val, så skulle allianspartierna inte tveka att denna gång löpa linan ut?

Men ingenting hände. Till motståndarna till Decemberöverenskommelsens stora besvikelse valde allianspartierna i stället att fortsätta agera som om överenskommelsen fortfarande var i kraft. Allianspartierna lade inte fram någon gemensam budget. Det blev inget extra val. Isoleringen av Sverigedemokraterna fortsatte.

⁴ *Dagens Nyheter*, 29 december 2014.

⁵ *Sydsvenskan*, 4 mars 2015.

Decemberöverenskommelsen var död, men i praktiken levde den vidare. Hur kunde det gå så?

Med eller utan Decemberöverenskommelsen fanns det i rådande parlamentariska läge bara tre sätt att skapa ett stabilt svar på frågan om hur Sverige ska kunna regeras. Det första sättet var att *bryta isoleringen av Sverigedemokraterna och bilda en regering som får majoritet i kammaren genom någon form av stöd från detta parti*. Hittills har Centerpartiet och Liberalerna varit mycket tydliga med att det är en lösning som de finner helt oacceptabel. Det andra sättet var att *bryta blockpolitiken och bilda en regering som får majoritet i kammaren genom någon form av samverkan över blockgränsen*, till exempel mellan Socialdemokraterna och mittenpartierna. Hittills har Centerpartiet och Liberalerna varit mycket tydliga med att det är en lösning som inte är aktuell. Det tredje sättet var att *följa Decemberöverenskommelsens grundprincip och låta största blocket regera*. Hittills är det den enda lösning som mittenpartierna – vilka spelar en nyckelroll i alla realistiska regeringsförhandlingar – funnit möjlig.

Men är Decemberöverenskommelsens grundprinciper verkligen möjliga att efterleva på sikt? I riksdagen har vi i dag i blockpolitiska termer en högermajoritet, om vi räknar in Sverigedemokraterna bland högerpartierna. Inte i något annat land i Europa har vi ett parlamentariskt läge där en högermajoritet tillåter en rödgrön minoritet att regera. I Sverige har denna lösning fungerat i fyra år. Men den politiska frustrationen är förstås stark inom allianspartierna, då de vet att de genom de parlamentariska styrkeförhållandena skulle kunna avsätta regeringen vilken dag som helst.

Orkar Centerpartiet, Liberalerna, Kristdemokraterna och Moderaterna med att hålla ihop sin allians i opposition i fyra år till, om vi i valet 2018 får ett valresultat som motsvarar

det vi fick i valet 2014? Skulle Socialdemokraterna orka regera ytterligare en mandatperiod med motsvarande svåra parlamentariska förutsättningar som 2014–2018? Om svaret på dessa frågor är nej, vilka är då alternativen? Går Sverige in i en tid av ökad politisk instabilitet, där det blir allt mer omöjligt att åstadkomma stabila regeringsbildningar?

Osäkerheten i regeringsfrågan hänger samman med en ökad instabilitet i svensk politik över huvud taget. Under stora delar av 1900-talet präglades det svenska partisystemet av stabilitet och väljarrörligheten var låg. Vänster–högerdimensionen strukturerade politiken och de nya partier som ändå bildades tvingades snabbt positionera sig på vänster–högerskalan för att på ett varaktigt sätt kunna göra sig gällande.

Vänster–högerdimensionen är fortfarande den klart viktigaste konfliktlinjen i svensk politik. Men stabiliteten i partisystemet har luckrats upp och Miljöpartiet, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna har utvidgat Sveriges traditionella fempartisystem till ett åttapartisystem. Väljarrörligheten har ökat. I början av 1960-talet var det bara 11 procent av väljarna som bytte parti mellan valen, i valet 2014 uppgick andelen partibytare till 35 procent.⁶ Sverigedemokraterna har mobiliserat på en framväxande frihetlig-auktoritär åsiktsdimension i svensk politik som brukar kallas för GAL/TAN-dimensionen. GAL står för Grön–Alternativ–Liberal (Green–Alternative–Liberal) och TAN för Tradition–Auktoritär–Nationalistisk (Tradition–Authoritarian–Nationalist). Bland de politiska sakfrågor som brukar förknippas med GAL/TAN-dimensionen återfinns flykting- och invandringspolitik, lag och ordning, försvarspolitik, feminism och jämställdhet, miljö och hållbar utveckling samt olika livsstils- och identitetsfrågor.⁷

⁶ De flesta partibyten sker inom respektive block, men även partibyten mellan blocken har ökat. Oscarsson (2016); Oscarsson & Holmberg (2016).

⁷ Se till exempel Gerin & Bernhardt (2014).

I denna rapport vill vi beskriva, förklara och se konsekvenserna av Decemberöverenskommelsens uppgång och fall. Decemberöverenskommelsen gestaltar ett nytt politiskt läge i Sverige, där samhällsförändringar och nya parlamentariska förutsättningar försvårar skapandet av starka regeringar. Nya politiska konfliktlinjer och uppkomsten av ett ”tredje block” i svensk politik – varav ett block (Sverigedemokraterna) hålls isolerat – utsätter de institutionella och parlamentariska system som utvecklats i en situation där två block konkurrerat om makten för stora påfrestningar. Vår analys av Decemberöverenskommelsen blir ett redskap för att med utgångspunkt i relevant forskning och internationella jämförelser diskutera regeringsmaktens förutsättningar i Sverige i dag, och även presentera förslag på politiska och konstitutionella lösningar för att hantera den besvärliga parlamentariska situationen. Hur ska regeringsmakten, givet de nya politiska och parlamentariska förutsättningarna, kunna stärkas på ett sätt som främjar politisk stabilitet och som underlättar skapandet av handlingskraftiga regeringar?

Den politiska utvecklingen i Sverige är en del av ett större europeiskt mönster. En sittande regering får allt svårare att i val förnya sitt mandat. Väljarrörligheten är stor. De traditionellt dominerande stora partigrupperna som socialdemokrater, kristdemokrater och liberaler möter svårigheter. Utvecklingen är ett uttryck för mötet mellan de samhällsförändringar som präglar vår tid och de existerande konstitutionella och institutionella system som formades under 1900-talet – ett möte som inrymmer nya politiska skiljelinjer, tendenser till fragmentiserade partisystem samt en framgångsväg för högerpopulistiska, nationalkonservativa partier. I denna rapport vill vi ge ett bidrag till diskussionen om demokratins förutsättningar i en tid där in-

dustrisamhället fasas ut, vänster-högerkonflikten inte präglar politiken på samma sätt som tidigare och förutsättningarna för partipolitiken förändras.

År 2016 publicerade vi boken *Förhandla eller DÖ – Decemberöverenskommelsen och svensk demokrati i förändring*.⁸ Där presenterade vi en detaljerad analys av den politiska händelseutvecklingen före och efter valet 2014 och relaterade Decemberöverenskommelsens uppgång och fall till centrala drag i svensk demokrati. I denna rapport utvecklar vi analysen och diskuterar hur det senaste årets politiska händelseutveckling påverkat förutsättningarna i regeringsfrågan inför valet hösten 2018. Vi fördjupar de internationella jämförelserna och diskussionen kring vilka möjliga politiska och konstitutionella åtgärder som kan vidtas för att stärka regeringsmaktens ställning i Sverige.

I kapitel två beskriver och analyserar vi den politiska händelseutvecklingen i Sverige från valet 2014 fram till i dag. I kapitel tre diskuterar vi Decemberöverenskommelsens uppkomst och fall och varför dess principer fortsatte att styra politiken trots att överenskommelsen formellt var dödförklarad. Därefter relateras händelseutvecklingen till pågående samhällsförändringar och hur dessa hänger samman med framväxten av nya sociala skiljelinjer (kapitel fyra), tendenser till ett mer fragmentiserat partisystem (kapitel fem) samt Sverigedemokraternas ställning som pariparti (kapitel sex). I kapitel sju jämför vi hur motsvarande problematik kring regeringsfrågan hanterats i andra länder. Kapitel åtta diskuterar och ger förslag på olika politiska och konstitutionella lösningar på problemet. I det avslutande kapitel nio formulerar vi några mer övergripande slutsatser om förutsättningarna för en mer stabil och handlingsduglig regeringsmakt i Sverige och Europa inom den överblickbara framtiden.

---

⁸ Bjereld et al (2016a).

KAPITEL 2

VAD ÄR DET SOM HÄNDER?

14 SEPTEMBER 2014: FÖRÄNDRING

Om någon förlorar, så borde väl någon vinna. Det var därför som så många trodde att mannen i mörk kostym och röd slips klev upp på scenen i Waterfronts kongresscenter för att hålla ett segertal. Men Socialdemokraternas partiledare Stefan Löfven undvek sådana formuleringar när han mötte partiarbetarna en minut före midnatt på valnatten. Hans parti hade bara gått framåt marginellt och den blivande koalitionspartners Miljöpartiet hade gjort ett betydligt sämre val än väntat. Det enda som hade gått enligt planen var att Moderaterna och Alliansen hade backat kraftigt och att den sittande statsministern Fredrik Reinfeldt hade meddelat att han tänkte lämna sin post.

”Svenska folket krävde förändring, svenska folket får förändring”, sa Stefan Löfven ungefär fem minuter in i talet på valvakan, och överröstades av jublande talkörer. För första gången på hela kvällen klarade besökarna att uppbåda någon sorts feststämning. En motståndares nederlag kan man alltid fira. En annan motståndares framgångar är svårare att hantera.

Sverigedemokraterna var det parti som gick kraftigt framåt i riksdagsvalet 2014. Men Stefan Löfven lovade se till att SD inte skulle få någon vågmästarroll. Som så många gånger tidigare sträckte han ut en hand över blockgränsen – till ”andra demokratiska partier som vill göra sitt bästa för att ta ansvar för Sverige”. Sedan for han till SVT:s valvaka som blivande statsminister. Men hur skulle han egentligen få ihop en regering?

I flera år hade de svenska toppolitikerna pratat förbi varandra i regeringsfrågan. Stefan Löfven hade klagat på blockpolitiken och lovprisat idén om breda uppgörelser. Det var ett agerande som hade väckt ont blod i Alliansen. De borgerliga partierna hävdade att

Socialdemokraterna försökte söndra och härska för att nå regeringsmakten. De hade goda skäl att värna det framgångsrika allianssamarbetet.

Redan i valrörelsen 2010 hade Fredrik Reinfeldt lanserat idén om att låta ”största blocket” regera. Så blev det också i praktiken, när Sverigedemokraterna kom in i riksdagen, och alliansregeringen miste sin majoritet. Några gånger hamnade de rödgröna på samma sida som Sverigedemokraterna i besluten om budgeten i riksdagen. Först drev de igenom besparingar i regeringskansliet hösten 2010. Sedan, hösten 2013, gav de sig på Alliansens skattepolitik. Förslaget om att höja brytpunkten för statlig inkomstskatt ingick i riksdagens rambeslut om budgeten. Men genom ett initiativ från finansutskottet kunde Socialdemokraterna, Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Sverigedemokraterna stoppa höjningen av brytpunkten.

De borgerliga partierna ansåg att Socialdemokraterna varit med och brutit mot praxis som Sverige haft för budgetbesluten sedan den ekonomiska krisen på 90-talet. Inte minst Centerpartiet uppfattade agerandet som ett stort svek. För Moderaterna var tidpunkten känslig: Hösten 2013 hade partiet gjort en tvärvändning i skattepolitiken och lanserat ett stopp för sänkningar. Det budskapet blev obegripligt, när regeringen naglades fast i en debatt om brytpunkten. ”Det är tyvärr inte oppositionens uppgift att lotsa igenom budgetar”, sade Magdalena Andersson, den blivande socialdemokratiska finansministern, syrligt.⁹

Socialdemokraterna gick till val som ett enskilt parti, utan några tydliga besked om vad som skulle hända med det rödgröna samarbetet i regeringsbildningen. Erfarenheten från 2010 års val var att det fanns en skepsis

⁹ *Aftonbladet*, 8 december 2013.

i väljarkåren mot både Miljöpartiet och Vänsterpartiet. Alliansen hade goda skäl att försöka bunta ihop de rödgröna och kräva klara besked om Löfvens regeringsunderlag. I valrörelsen trappade de upp retoriken. ”Vi släpper inte fram en regering som inte visat att den kan få igenom sin budget”, skrev alliansledarna på DN Debatt.¹⁰ Ur det perspektivet förblir det som hände efter riksdagsvalet den 14 september 2014 en gåta: De borgerliga partierna släppte fram en regering med Socialdemokraterna och Miljöpartiet. Både det politiska etablissemanget och medierna underskattade problemen med att isolera Sverigedemokraterna en andra mandatperiod i riksdagen. Men svenska folket hade röstat för förändring. Och förändring skulle svenska folket få.

2 DECEMBER 2014: KNALLEN

På en presskonferens kan 22 minuter framstå som en evighet. Men Sverigedemokraternas gruppleddare och vikarierande partiledare Mattias Karlsson och den ekonomisk-politiska talespersonen Oscar Sjöstedt hade inga betänkligheter mot att hålla medierna på halster, under genomgången av partiets ekonomiska politik.

I valrörelsen hade Fredrik Reinfeldt uppmanat svenska folket att ”öppna sina hjärtan” för flyktingströmmarna. Nu ville Mattias Karlsson att partierna skulle stänga dörren. Han konstaterade att den nya regeringen lagt sig under Migrationsverkets prognos för asylinvandringen år 2015, och tillade att Migrationsverkets prognos förmodligen var för låg. Historien skulle ge honom rätt på den punkten.

En lång utläggning om kostnaden för invandringen följde. Mattias Karlsson – som fått hoppa in som talesperson när partiledaren Jimmie Åkesson sjukskrevs för utbrändhet – försökte så utförligt som möjligt motivera den drastiska åtgärden att bryta mot praxis och fälla regeringens budget. Många politiska motståndare och expertkommentatorer kom att tolka hans agerande som en fräck PR-kupp. För de borgerliga partierna blev presskonferensen en påminnelse om att Sverigedemokraterna med sina bruna rötter inte skulle betraktas som vilket parti som helst.

Till slut kom så beskedet som skulle skaka om svensk inrikespolitik i grunden: Sverigedemokraternas riksdagsgrupp hade fattat ett principbeslut om att försöka fälla varje regering och varje budgetbeslut som gav stöd för ökad invandring och gav Miljöpartiet ”ett avgörande inflytande” över migrationspolitiken. Därmed skulle Sverigedemokraterna rösta på allianspartiernas gemensamma budgetmotion.

Det är lätt att vara efterklok: I efterhand är det obegripligt att så få i politiken eller medierna kunde förutspå hur Sverigedemokraterna skulle agera. Politiska journalister anklagas ofta för att vara spelfixerade, men de hade underskattat problemen med spelet om makten och regeringsfrågan. De andra partierna hade haft svårt att ta Sverigedemokraterna på allvar. Ändå hade SD-ledningen varit mycket tydlig i sina ambitioner att påverka politiken. ”Nu vill vi ha makt, inflytande – på riktigt”, skrev Jimmie Åkesson 2013.¹¹

I efterhand är det också lätt att konstatera att många partier underskattade sprängkraften i migrationspolitiken och varningssignalerna inför flyktingkrisen 2015. Spel och sak hängde ihop i regeringskrisen i december

¹⁰ *Dagens Nyheter*, 21 augusti 2014.

¹¹ Åkesson (2013).

2014. Efter presskonferensen beställde några i SD-ledningen pizza och satte sig för att kolla på tv. De kunde följa hur Stefan Löfven bjöd in allianspartierna till överläggningar om budgeten. Socialdemokraterna och Miljöpartiet trodde fortfarande att bråket gick att lösa genom förhandlingar om den ekonomiska politiken i sak.

Men när allianspartierna mötte medierna utanför regeringskansliet Rosenbad på kvällen den 2 december, blev beskedet att de tänkte hålla fast vid sitt budgetförslag. Däremot var de beredda att förtydliga spelreglerna för minoritetsstyre – att stärka regelverket om att budgetbeslut skulle tas i sin helhet och att största underlaget kunde regera riksdagen. Besvikelse och förvåning spred sig inne hos förhandlingsdelegationen på Rosenbad.

Tonläget på mötet har beskrivits formellt, mer som en debatt än en förhandling. Allianspartierna räknade upp Löfvens alternativ i krisen: Att regera på Alliansens budget, att avgå eller att utlysa extraval. Två gånger fick de borgerliga partiledarna frågan om det fanns något i form eller sak som kunde göras för att undvika den uppkomna situationen. Svaret var nej.¹² Det var, som sagt, inte oppositionens sak att lotsa igenom budgeten. På en sen presskonferens gav Stefan Löfven fackföreningsmannens syn på de politiska förhandlingarna med Alliansen. ”Det fanns ingen på andra sidan bordet”, sade han.

3 DECEMBER 2014: FÖRHANDLINGEN

Det har sagts många gånger att Stefan Löfven har svårt för det politiska spelet. Kanske på grund av en motvilja mot taktiserande, kanske på grund av oförmåga. Men när det väl gällde, under regeringskrisen 2014, skakade han om hela det politiska etablissemanget. Efter budgetomröstningen i riksdagen kom statsministern med överraskningen på en

presskonferens i Rosenbad. Han skulle inte avgå, och han tänkte inte ändra sig och regera på oppositionens budget. I stället skulle han så fort som möjligt utlysa ett extra val. Första tillfället som en ny regering, enligt regelverket, kunde utlysa val var den 29 december. Tanken var att själva valet sedan skulle hållas i mars.

”Det här är för att låta väljarna nu ta ställning i detta nya politiska landskap. Det är det som är så viktigt att se. Det är inte som förr. Det är något nytt”, deklarerade Löfven. Det framstod som ett definitivt besked. Det var det inte.

I efterhand är det lätt att glömma hur tongångarna gick i debatten i december 2014. Näringslivet har aldrig uppskattat politiskt kaos och hade vid den här tiden fortfarande en ganska ljus bild av Socialdemokraternas partiledare Stefan Löfven. Allianspartiernas ovilja att samarbeta över blockgränsen framställdes ibland som obegriplig. Medierna rapporterade om de höga kostnaderna för extravalet. I enkäter uttryckte lyssnare och läsare sin oro över den politiska turbulensen. LO:s ordförande Karl-Petter Thorwaldsson varnade för att extravalet skulle skada jobben och ekonomin.

Både regeringen och Alliansen var under press att hitta en utväg. Sex dagar efter budgetens fall upprepade de borgerliga partiledarna erbjudandet om att göra upp om spelreglerna för minoritetsstyre. Det tog några dagar för regeringen att ta trevaren på allvar. Men så småningom kontaktade finansminister Magdalena Andersson den dåvarande KD-ledaren Göran Hägglund, och deras samtal ledde till diskussioner med hela Alliansen. De borgerliga partierna såg en möjlighet att undkomma extravalet. Centerpartiet tvekade: Partiet hade både resurser och självförtroende för en ny valrörelse. Men under stort hemlighetsmakeri inleddes nya förhandlingar.

¹² För en längre skildring av regeringskrisen, se *Dagens Nyheter*, 2 januari 2015.

Moderaterna började skissa på ett förslag på spelregler för minoritetsstyre. Den avgående moderatledaren Fredrik Reinfeldt fanns bara med i kulisserna, som bollplank till den blivande partiledaren Anna Kinberg Batra. Men hans ande vilade i högsta grad över förhandlingarna. Det skulle bli en uppgörelse i form, inte i sak. Förhandlingarna var inte särskilt omfattande. Det enkla var det svåra: Tilliten.¹³

Avtalet stod och föll med frågan om regeringsbildningen. Socialdemokraterna gick med på att släppa fram en borgerlig statsminister, om han eller hon representerade det största blocket i riksdagen. De borgerliga partierna fick igenom att Vänsterpartiet skulle betraktas som en del av regeringens underlag. Däremot sa Socialdemokraterna och Miljöpartiet nej till allianspartiernas krav på lagstiftning. De såg demokratiska dilemman. Därför fick ett handslag räcka.

Kvar var dragkampen mellan form och sak. Regeringspartierna vägrade skriva under ett avtal som såg ut som en ren kopia av Alliansens debattartikel om minoritetsstyre. Allianspartierna hävdade att de gav tillräckligt, bara genom att sätta sig i förhandlingar. Folkpartisten Erik Ullenhag var drivande i förhandlingarna och det var han som sa det rent ut: I alla andra länder hade det svenska valresultatet lett till en borgerlig regering.

Till sist kunde partierna göra upp om att samarbeta i sak på tre sakområden: Försvaret, pensionerna och energin. Slutbudet till Socialdemokraterna kom sent på kvällen, dagen före julafton. Och sedan var saken klar. ”Decemberöverenskommelsen” var ett namn som växte fram under förhandlingarna. Moderaterna som använde det i en skriftväxling med Socialdemokraterna. Ingen tänkte på att ett så långt ord behövde förkortas, eller på vad som faktiskt blev de ödesmättade initialerna: DÖ.

Till slut kom en flaska Bollinger att symbolisera budgetdebatten. När trycket blev för hårt, flög korken ur flaskan. Sara Skyttedal, ordförande för Kristdemokratiska Ungdomsförbundet KDU, korkade upp champagne på rikstinget när partiet beslöt att lämna Decemberöverenskommelsen. Det var en märklig vändning, med tanke på att de borgerliga partierna lagt grunden för hela avtalet. Decemberöverenskommelsen präglades av den avgående alliansledaren Fredrik Reinfeldts tankgångar om hur största underlag skulle styra Sverige. Den dåvarande KD-ledaren Göran Hägglund var initiativtagare till förhandlingarna med den nya S-MP-regeringen.

Men Moderaterna och Kristdemokraterna hade haft problem med att förankra beslutet. Den moderate riksdagsledamoten Finn Bengtsson blev symbolen för protesterna. Som alla andra ledamöter i Moderaterna informerades han om Decemberöverenskommelsen via en telefonkonferens i julhelgen. Han slog bakut.

”Jag upplevde att man förminskade mitt riksdagsmandat utan att ens fråga mig. Då passerade man en absolut gräns”, sa han.¹⁴ Han fick stöd på hemmaplan i Östergötland. På distriktsstämman i april sa Östgötamoderaterna ja till en motion om att riva upp avtalet. På de mäktiga Skånemoderaternas stämma några veckor senare överlevde DÖ, efter en jämn omröstning. Då hade såväl vice partiledaren Peter Danielsson som partisekreteraren Tomas Tobé och partistyrelseledamoten Hans Wallmark vädjat till ombuden. Partiledningen betraktade uppgörelsen som en garanti för att de borgerliga partierna skulle klara att regera i minoritet när väljarna återigen gav dem förtroendet. Deras budskap till medlemmarna var att det behövdes ett annat valresultat för att styra landet.

¹³ För en mer utförlig beskrivning, se Bjereld et al (2016a).

¹⁴ *Dagens Nyheter*, 21 september 2015.

Men det fanns en svag punkt i Decemberöverenskommelsen: Vänsterpartiets inflytande. Före valet hade det funnits strategiska skäl för att bunta ihop de rödgröna i retoriken. Men för kritikerna var det ofattbart att Moderaterna aktivt medverkade till att partiet längst ut på vänsterkanten nu fick reell makt över den ekonomiska politiken.

DÖ-motståndarna, som de kom att kallas, hade olika idéer om alternativen. Några öppnade för kontakter med Sverigedemokraterna. Andra såg förhandlingar över blockgränsen om sakpolitiken som den bästa lösningen på den parlamentariska situationen. Några, som Finn Bengtsson, hävdade att Alliansen borde lägga sina förslag utan att ta hänsyn till vilka som kunde stödja dem i riksdagen. Efter nederlaget i Skåne tappade upproret fart. Bara ett par ledamöter avvek från partilinjen och stötade Alliansens förslag vid omröstningen om vårandringsbudgeten i juni 2015.

De borgerliga partierna gjorde sitt bästa för att bevisa sitt oberoende. Från riksdagen kom en strid ström av så kallade tillkännagivanden, där majoriteten i form av Alliansen och Sverigedemokraterna uppmanade regeringen att agera om allt ifrån Bromma flygplats till vinst i välfärden. Men Alliansen hade problem med kommunikationen. När partierna anklagade regeringens ekonomiska politik för att slå rakt mot jobben, undrade kritikerna varför de helt enkelt inte gick ihop och fällde budgeten.

I opinionsmätningarna blev det tydligt att strategin att isolera Sverigedemokraterna hade ett politiskt pris. Stödet för SD växte kraftigt. Men det gjorde också larmen om flyktingkrisen. Det var migrationspolitiken som kom att dominera samhällsdebatten hösten 2015. Kritiken mot Decemberöverenskommelsen fick en undanskymd plats. Det var ingen stor folklig fråga. I en opinionsmätning uppgav hälften av väljarna att de inte kände till innehållet i avtalet.¹⁵

Det var ute i partiorganisationerna som missnöjet puttrade. I borgerligheten uppstod en paradox: Centerpartiet hade egentligen föredragit ett extraval i regeringskrisen, men när uppgörelsen väl fanns på pränt, så hade partiet inga stora problem med att förankra den hos medlemmarna. Kristdemokraterna skulle ha tagit stora risker med ett extraval, men skakades ändå av upproret mot Decemberöverenskommelsen. Moderaternas förflyttning mot mitten hade knuffat ut KD på högerkanten. Med Ebba Busch Thor som nyvald partiledare tycktes utvecklingen fortsätta i tangentens riktning.

På rikstinget i oktober kom partiveteranen Anders Andersson att spela en avgörande roll. Han hade förgäves försökt försvara uppgörelsen ute på torgmöten och marknader. På rikstinget propagerade han för att partiet skulle bryta avtalet. Plötsligt nåddes ombuden av en uppmaning från Stefan Löfven, som tyckte att ett parti som bygger på kristna värderingar fick fundera på hur det skulle agera. I Kristdemokraterna fanns en tydlig antipati mot den socialdemokratiska statsministern. Han hade talat om samarbete, men inte pekat på KD. På rikstinget gick en rasande Anders Andersson upp i talarstolen och anklagade Löfven för att uppträda som om han ägde hela kungariket och satt på 50 procent av rösterna.

Efter den flammande appellen röstade delegaterna på rikstinget ja till att lämna Decemberöverenskommelsen. Samma kväll följde de andra borgerliga partierna efter, till stor irritation för regeringspartierna. Men det var endast Kristdemokraterna som drev linjen att de borgerliga partierna nu borde söka stöd för en gemensam budgetmotion.

När Decemberöverenskommelsen föll, ökade snarast samarbetet över blockgränsen. Mindre än två veckor senare gjorde de borgerliga partierna och regeringen upp om åtgärder om migrationen och integrationen. Andra uppgörelser skulle följa. Möjligen blev

---

¹⁵ *Dagens Nyheter*, 8 juni 2015

det lättare att samarbeta och ta ansvar i sakfrågor när avtalet om spelreglerna var borta.¹⁶

Spänningarna i regeringsfrågan fanns dock kvar. En politiker och ett parti hade starkt intresse av att exploatera dem. Sverigedemokraterna hade blidkat delar av näringslivet med sin omsvängning i synen på vinst i välfärden. På partiets landsdagar i Lund i november 2015 pekade Jimmie Åkesson ut vad han uppfattade som ett nytt konservativt alternativ i Sverige: Ett samarbete med Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna.

SD-ledaren saknade inte grund för utspelet. I SOM-undersökningen som genomfördes hösten 2015 syns en koppling mellan sak och spel: Ett signifikant samband mellan motståndet mot Decemberöverenskommelsen och motståndet mot att ta emot flyktingar eller tillåta tiggeri.¹⁷ Åkessons utspel skulle sätta press på Moderaterna.

19 JANUARI 2017: TESTBALLONGEN

Hon drog ett djupt andetag innan hon välkomnade journalisterna. Det behövdes 754 dagar hade passerat sedan moderatledaren Anna Kinberg Batra stod sida vid sida med statsminister Stefan Löfven i riksdagens pressrum för att presentera principerna bakom Decemberöverenskommelsen. Nu var hon tillbaka på samma plats, men med motsatt budskap. För det första ville hon och Moderaterna lägga en gemensam alliansbudget och därmed försöka stoppa regeringen Löfvens ekonomiska politik. För det andra upphävde hon kontaktförbudet med Sverigedemokraterna. Hon uppgav att hon inte ville inleda ett regeringssamarbete, men att hon såg framför sig samtal i riksdagen. ”Det är orimligt att fortsätta avstå från att lägga förslag, som skulle bygga Sverige starkare, av rädsla för hur något annat parti skulle kunna reagera”, hette det bland annat.

Det var ett oväntat utspel, förankrat endast i en liten grupp. Men i bakgrundssamtal hävdade stödtrupperna att moderatledaren länge velat se en kursändring. De gjorde gällande att hon låtit sig begränsas av rollen som oppositionsledare, eftersom allianspartierna dragit åt olika håll.¹⁸ I tolv och ett halvt år hade Moderaterna och Centerpartiet utgjort järnbandet i det borgerliga samarbetet. Efter det nya beskedet från Anna Kinberg Batra blev det tydligt att det hade uppstått allvarliga rotskador i relationen.

Under året som gått hade Moderaterna tappat väljare, samtidigt som Centerpartiet gått framåt i opinionsmätningarna. Moderaternas försök att locka tillbaka SD-väljarna, utan att närma sig SD-politikerna, hade inte slagit tillräckligt väl ut. Därför fanns det krafter i partitoppen som skissade på plan B: En renodlad moderatregering med stöd av såväl de andra borgerliga partiledarna som Sverigedemokraterna.

I juni 2016 hade Kinberg Batra gjort klart att Moderaterna skulle rösta nej till Stefan Löfven som statsminister, oavsett styrkeförhållandet mellan blocken. När hon i senare intervjuer markerade hårt mot SD, slöt de andra allianspartierna upp bakom planen. Men med utspelet den 19 januari krackelerade enigheten. Moderaterna hoppades att januaribeskedet om budgeten och Sverigedemokraterna skulle sätta press på Centerpartiet. I stället accelererade M-raset i opinionsmätningarna. Alliansen var sargad. Internt i Moderaterna bytte debatten plötsligt riktning och Anna Kinberg Batra möttes av kritik för att hon tagit ett aldrig så litet steg närmare samarbete med ett parti med rötter i rasism och nazism.

Väljarna hade goda skäl att uppfatta utspelet i januari som en testballong om relationen till Sverigedemokraterna. Ledande moderater hade under lång tid kommit med signaler och blinkningar. Lokala politiker tryckte på

¹⁶ För en utförligare diskussion: *Dagens Nyheter*, 25 december 2015.

¹⁷ Bjereld et al (2016b).

¹⁸ *Dagens Nyheter*, 27 januari 2017.

Sverigedemokraternas omsvängning i synen på vinster i välfärden spelade roll. Det gjorde även det faktum att Åkesson själv sträckt ut handen till de konservativa i Moderaterna och Kristdemokraterna. Dessutom fanns det åtskilliga politiska motståndare som mer än gärna satte likhetstecken mellan Moderaterna och Sverigedemokraterna. Medierna återkom gång på gång till spekulatjonen om regerings-samarbete. Ur det perspektivet är det inte konstigt om partiledningen missbedömde opinionen. Men ballongen lyfte inte. Luften pyste ut.

Utspellet den 19 januari 2017 blev början till slutet på Anna Kinberg Batras tid som partiledare. Till råga på allt valde hon exakt fel dag för pressträffen. Från regeringskansliet kom ett kortfattat pressmeddelande om en ny tillförordnad generaldirektör på Transportstyrelsen. Den informationen överskuggades helt av turbulensen i Moderaterna och Alliansen. Det tog ett halvår för uppgifterna om IT-haveriet på Transportstyrelsen att nå of-fentligheten. Den krisen blev Anna Kinberg Batras sista chans.

27 JULI 2017: VÄNDNINGEN

Så stod han där igen, statsminister Stefan Löfven, på en dramatisk presskonferens i vad som eskalerat till en kris för hela regeringen. Regeringskansliets hantering av IT-läckan på Transportstyrelsen hade uppenbara brister. Det fanns frågetecken om hur och när berörda ministrar hade agerat, och hur och när informationen nått fram till statsrådsberedningen och statsministern. Ett dygn tidigare hade allianspartierna gått ut och krävt att inrikesminister Anders Ygeman, infrastrukturminister Anna Johansson och försvarsminister Peter Hultqvist skulle lämna sina jobba. Det var ett allvarligt slag mot regeringen och ryktesspridningen kom snabbt igång bland journalisterna utanför Rosenbad. Skulle

statsministern faktiskt välja att gå? Nej, det skulle han inte.

När Stefan Löfven mötte medierna den 27 juli 2017 visade han än en gång att han kan förhandla om makten, och att han är beredd att göra det på okonventionella sätt. Två av tre ministrar fick gå. En fick stanna. ”Peter Hultqvist är försvarsminister i min regering. Han har inte ansvar för den myndighet där missförhållanden har ägt rum”, deklarerade Löfven. Budskapet till allianspartierna var tydligt: *Take it or leave it*.

Det var en skicklig manöver. Statsministern och hans rådgivare hade definierat oppositionens svaga punkt: Det fanns en gräns för hur långt allianspartierna var beredda att gå. De ville inte utmana Stefan Löfven om makten. De hade inget gemensamt svar i regeringsfrågan. I debatten om budgeten senare samma höst upprepade regeringen strategin: Ett par impopulära skatter slopades, medan en bevarades.

Regeringen hade reagerat för långsamt i krisen på Transportstyrelsen. Men oppositionen agerade för snabbt. Anna Kinberg Batra hade för bråttom.

Hon avgick den 25 augusti efter omfattande intern kritik. Hennes efterträdare Ulf Kristersson inledde sin partiledartid med att lovorda allianssamarbetet. Han hade varit en del av den partiledning som formulerade strategibytet i januari, men han tyckte att det hamnade snett. Han hade, försäkrade han, inga planer på att samtala, samarbeta eller kompromissa med Sverigedemokraterna. Samtidigt tog han avstånd från principerna bakom Decemberöverenskommelsen: Det var fel att släppa fram Stefan Löfven som statsminister och det var fel att ge Vänsterpartiet inflytande över den ekonomiska politiken.

Det var inte alldeles enkelt att få ihop budskapen. Splittringen i regeringsfrågan kvarstod. Både Centerpartiet och Liberalerna höll fast vid principen att Alliansen behövde bli

större än de rödgröna partierna för att gripa regeringsmakten. De vägrade sätta sig i en regering som riskerade att bli beroende av Sverigedemokraternas aktiva stöd i varje omröstning i riksdagen.

Moderaterna och Ulf Kristersson hävdade att det inte fanns någon anledning att ge Socialdemokraterna vetorätt över nästa regering. Men den uppmärksamma lyssnaren kunde upptäcka en nyansskillnad mot december 2014 i synen på sakpolitiskt samarbete över blockgränsen. ”I ett antal långsiktiga frågor finns det skäl för Alliansen att göra överenskommelser med Socialdemokraterna för att få stabilitet i svensk politik”, sa Ulf Kristersson, som betonade att han gärna gjorde upp om migrationspolitiken över blockgränsen.¹⁹

Möjligen hade den nye moderatledaren noterat att flera politiska experter och veteraner pekade ut en moderat enpartiregering som en möjlighet eller till och med en trolig lösning på regeringsfrågan.²⁰ Men han betonade samhörigheten i Alliansen, och kunde under våren skapa ny energi i det sargade borgerliga samarbetet. Splittringen i migrationsfrågorna skapade fortsatta konvulsioner – men den spänningen fanns även inom koalitionsregeringen mellan Socialdemokraterna och Miljöpartiet och till viss del inom Socialdemokraterna.²¹

Även Centerledaren Annie Lööf lovprisade den politiska kompromissen. I början av valåret 2018 lyfte hon de senaste årens politiska uppgörelser som en framgång för Alliansen: ”Vi har gjort upp mer över blockgränsen. Alliansen har tagit mer ansvar under denna mandatperiod än den rödgröna oppositionen gjorde när vi satt som allians”, sa hon.²²

Flingorna utanför Hedbergsska skolan i Sundsvall var bara en föraning om den snöstorm som snart skulle lamslå södra Norrlands kust. Invånarna hade goda skäl att hålla sig hemma. För en gångs skull var det inte fullsatt när Jimmie Åkesson mötte medlemmarna från partidistriktet i Västernorrland. Men partiledaren gjorde sitt bästa för att gjuta mod i partisterna. Han beskrev hur partiet gick mot seger, oavsett vem som tog vem efter valet. ”Det är ganska fantastiskt egentligen. Vi styr debatten trots att ingen vill prata med oss”, sade Jimmie Åkesson.²³

Det var inte svårt att se Sverigedemokraternas inflytande över samhällsdebatten några veckor in på valåret 2018. Utbudet av partier som problematiserade invandring hade ökat markant under mandatperioden. Integration fanns med i toppen, när väljarna rankade de viktigaste valfrågorna. Debatten var het om gängkriminaliteten i socialt utsatta bostadsområden med många invandrare.

Sverigedemokraternas roll i utvecklingen kan förstas diskuteras. Kampen mellan å ena sidan liberaler och å andra sidan högerpopulister och nationalister pågår i hela västvärlden, och har knappast initierats av ett litet eller medelstort svenskt parti. Snarare har Sverigedemokraterna, på grund av sina bruna rötter, haft svårt att inta samma position som till exempel Dansk folkeparti. Politiker från höger till vänster har vittnat om hur SD:s närvaro i svensk politik länge hämmade debatten om invandringen.

Under den senaste mandatperioden har Sverigedemokraterna spelat högt i regeringsfrågan, fällt en budget, varit nära att framkalla

¹⁹ *Dagens Nyheter*, 1 november 2017.

²⁰ *Dagens Industri*, 21 december 2017. Jämför *Expressen*, 9 mars 2018.

²¹ *Dagens Nyheter*, 9 februari 2018. Jämför *Dagens Nyheter*, 27 februari 2018.

²² *Dagens Nyheter*, 22 februari 2018.

²³ *Dagens Nyheter*, 10 februari 2018.

ett extra val, sträckt ut händer till Moderaterna och Kristdemokraterna. Men utan tydligt eller långsiktigt resultat. I stället har strategin ifrågasatts internt i partiet. Sverigedemokraterna har sina falanger av renlärliga och realister. De renlärliga vill att partiet ska hålla sig borta från blockpolitiken. De betonar att socialkonservatismen förenar tron på nationen med omsorgen om välfärdsstaten. Alla säger inte nej till samarbete, men de varnar för att anpassningen kan gå för långt. En del blickar också längtansfullt mot Danmark, och de allt tätare kontakterna mellan den danska socialdemokratin och Dansk folkeparti.²⁴

Den interna debatten har gjort avtryck i retoriken: Miljöpartiet de gröna var en särskild måltavla när Sverigedemokraterna var med och fällde regeringen Löfvens budget 2014. Inför valåret 2018 har Jimmie Åkesson gjort klart att hans utsträckta hand inte gäller hela borgerligheten. Centerpartiet är paria för paripartiet. Historien fortsätter där den började: I samspelet mellan regeringsfrågan och samhällsdebatten.

---

²⁴ För utförligare diskussion, se *Dagens Nyheter*, 5 maj 2017 samt 18 november 2017..

KAPITEL 3

LEVANDE DÖ(D)?

Sverigedemokraternas beslut i december 2014 att fälla den rödgröna regeringens budget sände chockvågor genom hela det politiska systemet. Visserligen uppfattades Sverigedemokraterna som ett oberäkneligt parti, och ingen kunde känna sig riktigt säker på hur partiet skulle agera. Men de flesta bedömare hade ändå inte trott att Sverigedemokraterna verkligen skulle göra allvar av sitt hot och utlösa en regeringskris. Varför skulle partiet äventyra sin valframgång och sätta sin vågmästarposition i riksdagen på spel i ett svårförutsägbart riksdagsval, där ingen på förhand kunde veta om väljarna skulle belöna eller bestraffa Sverigedemokraterna för att de kastat ut landet i en politisk kris?

Sverigedemokraterna var trots sin valframgång politiskt frustrerade. Partiet hade misslyckats med att växla in sin valframgång i politiskt inflytande. Nu valde partiet att markera sitt missnöje med sakernas tillstånd och visa politiska muskler. Sverigedemokraterna fällde den rödgröna regeringens budget om inte av något annat skäl så åtminstone för att man kunde göra det.

Den rödgröna regeringen och allianspartierna kastades hastigt ut i en politisk kris. Samtliga allianspartier sade nej till att bryta blockpolitiken och ingå i något slags politisk samverkan över blockgränserna. Samtidigt höll allianspartierna fast vid sitt beslut att fortsätta isolera Sverigedemokraterna och inte försöka ta över regeringsmakten med det partiets stöd. Många trodde att Stefan Löfven i detta skede skulle välja att avgå, varpå talmannen skulle få inleda en ny samtalsrunda med partiledarna om regeringsfrågan.

I stället aviserade Stefan Löfven att han avsåg att utlysa ett extra val till den 22 mars 2015. Det var ett extra val som egentligen ingen ville ha. Valutgången var svårförutsägbart, inte minst mot bakgrund att vi inte haft något extra val i Sverige sedan det så kallade ATP-valet 1958. Dessutom var det få som trodde att ett extra val skulle förändra den parlamentariska situationen på ett sätt som underlättade regeringsbildningen. Beslutet om extra val gav den rödgröna regeringen andrum, men innebar också att problemen sköts på framtiden.

Decemberöverenskommelsen kom därför som en stor lättnad för de flesta av partierna. Socialdemokraterna och Stefan Löfven kunde regera vidare, utan att behöva bekymra sig över att allianspartierna skulle lägga någon mer gemensam budget under mandatperioden. Stefan Löfvens beslut att avisera om ett extra val hade tagit oppositionen med överraskning. Nu kunde han stärka bilden av Socialdemokraternas regeringsduglighet genom att allianspartierna frivilligt skulle avstå från att tillsammans med Sverigedemokraterna avsätta den rödgröna regeringen.

Det pris Socialdemokraterna och Stefan Löfven fick betala var att blockpolitiken bibehölls. Visserligen pekade ut tre sakpolitiska områden – försvars- och säkerhetspolitiken, pensionsfrågan samt energipolitiken – där samverkan över blockgränsen skulle äga rum. Men samtidigt byggde hela överenskommelsen på principen att största block skulle regera – det vill säga den princip som Fredrik Reinfeldt förespråkade redan under valrörelsen och som Socialdemokraterna bestämt tagit avstånd ifrån.

Genom Decemberöverenskommelsen slapp Miljöpartiet möta väljarna igen, bara några månader efter ett riksdagsval där partiet presterat avsevärt sämre än förväntat. Miljöpartiet slapp också sätta sin så hett eftertraktade regeringsplats på spel. Även för Vänsterpartiet innebar överenskommelsen stora fördelar. Visserligen var partiet fortfarande utestängt från regeringsmakten. Men

Decemberöverenskommelsen innebar också att partiet fick vetorätt över regeringsbudgeten, utan att i regeringsställning behöva ta ansvar för den förda politiken.

Inom Alliansen väckte Decemberöverenskommelsen mer blandade känslor. Moderaterna hade i valet 2014 gjort ett dåligt resultat och minskat med nästan sju procentenheter, från 30,1 till 23,3 procent. Partiledaren Fredrik Reinfeldt hade aviserat sin avgång och tanken på att under dessa förutsättningar möta väljarna i ett extra val kan knappast ha varit särskilt tilltalande. Samtidigt innebar överenskommelsen att partiet under flera år framåt avsvor sig möjligheten att fälla den rödgröna regeringen genom att använda sig av budgetvapnet.

Även Liberalerna hade med sina 5,4 procent gjort ett dåligt val, det näst sämsta i partiets moderna historia. Kristdemokraterna hade än en gång lyckats klara sig kvar i riksdagen, men vid ett extra val riskerade partiet igen att hamna under fyraprocentsspärren och bli utan mandat. Bland allianspartierna var det egentligen bara Centerpartiet, med välfylld partikassa och viss politisk medvind, som kunde se fram mot ett extraval med viss politisk tillförsikt.

Allianspartierna saknade också en gemensam idé om hur de skulle positionera sig i regeringsfrågan om valresultatet efter ett extra val skulle bli snarlikt valresultatet från hösten 2014. Decemberöverenskommelsen gav allianspartierna möjlighet att i riksdagen få genomslag för sin politik i enskilda sakfrågor (de hade ju trots allt tillsammans med Sverigedemokraterna en majoritet av mandaten). De kunde också få en välbehövlig möjlighet till att vårda det inre partilivet och ägna sig åt egen politikutveckling, efter åtta tunga år i regeringsställning.

Decemberöverenskommelsens stora förlorare åtminstone på papperet var Sverigedemokraterna. Visserligen slapp partiet genom överenskommelsen att sätta sin

vågmästarställning på spel i ett osäkert extraval. Men genom Decemberöverenskommelsen utestängdes Sverigedemokraterna i praktiken från allt inflytande i sina viktigaste frågor, och isoleringen av partiet kvarstod. Och denna situation var tänkt att vara i åtminstone åtta år. Däremot kunde Decemberöverenskommelsen bidra till att stärka partiets möjligheter att positionera sig som det enda partiet som går emot etablissemang.

Decemberöverenskommelsen blev således en möjlighet för allianspartierna att bibehålla blockpolitiken och Alliansens enighet. De rödgröna partierna gavs möjlighet att under återstoden av mandatperioden regera på egen budget och fick möjlighet till samverkan över blockgränsen i några viktiga politikområden. Isoleringen av Sverigedemokraterna kvarstod.

I sin uppfinningsrikedom var Decemberöverenskommelsen ett fiffigt sätt att hantera ett hastigt uppkommet problem och skapa en åtminstone tillfällig politisk stabilitet i Sverige. Däremot är det knappast troligt att den skulle kunna fungera som ett varaktigt styrmedel för den svenska politiken. Oppositionen – i det här fallet de fyra allianspartierna – åläggs genom överenskommelsen att trä på sig en tvångströja och frivilligt avstå från att ta över regeringsmakten även om de har möjlighet att göra det. En sådan frivillig avsägelse av sin handlingsfrihet och möjlighet till politiskt inflytande innebär ju faktiskt att partierna avstår från det som egentligen är orsaken till att de existerar: strävan att genomföra sitt politiska program.

Därför är det heller kanske inte så konstigt att Decemberöverenskommelsen föll samman. De inre spänningarna inom Kristdemokraterna och Moderaterna blev för starka. Alliansens politiska framgångar hade en grund i att Moderaterna under Fredrik Reinfeldts ledarskap förflyttades mot mitten av den politiska skalan, vilket underlättade samarbetet med övriga allianspartier.

Många moderater var kanske missnöjda med positionsförskjutningen, men valframgångarna och innehavet av regeringsmakten i hela åtta år gjorde att de missnöjda valde att tåga still. Men det dåliga valresultatet 2014 i kombination med att Fredrik Reinfeldt hastigt lämnade partiledaruppdraget ledde till en politisk mobilisering inom Moderaterna. De som mobiliserade ville gärna föra partiet åt höger och de hade inte något emot att bryta isoleringen av Sverigedemokraterna, om belöningen blev ett återtagande av regeringsmakten.

Mobiliseringen inom Moderaterna möjliggjordes av att Alliansen inte längre befann sig i regeringsställning, och kraven på enighet mellan allianspartierna tunnades ut. Frånvaron av en stark partiledning efter Fredrik Reinfeldt medförde att mobiliseringen tog sig uttryck i politisk turbulens.

Nu blev det visserligen Kristdemokraterna som först bröt vällen genom att efter beslut på sitt riksting i oktober 2014 lämna Decemberöverenskommelsen. Det är en öppen fråga huruvida Moderaternas partistämman några veckor senare hade tagit ett motsvarande beslut om inte Kristdemokraterna förekommit dem. I viker fall kan den nytilträdde moderatledaren Anna Kinberg Batra tänkas ha dragit en suck av lättnad över att hon slapp ta den striden med sina egna medlemmar och stämooombud.

Men Decemberöverenskommelsens fall följdes av vad de som bringat den över ända måste ha uppfattat som politiskt antiklimax. Centerpartiet och Liberalerna höll fast vid sin grundinställning att allianspartierna inte skulle lägga någon mer gemensam budget under mandatperioden och att isoleringen av Sverigedemokraterna skulle fortsätta.

Visserligen öppnade Anna Kinberg Batra under våren 2017 för någon form av politiska samtal med Sverigedemokraterna. Men den öppningen följdes av skarpa motreaktioner från Centerpartiet och Liberalerna och

Moderaternas redan svaga ställning i opinionen försämrades ytterligare. Anna Kinberg Batra lyckades inte bemästra situationen utan tvingades bort.

De rödgröna partierna saknar incitament för att inte efterleva Decemberöverenskommelsens praktik. Socialdemokraterna och Miljöpartiet har kunnat regera vidare, och med hjälp av en stark svensk ekonomi kunnat utnyttja budgetmakten till att genomföra viktiga delar av sin politik. Vänsterpartiet har på motsvarande sätt kunnat använda budgetprocessen till att få genomslag för delar av sin politik och dessutom visa upp dessa genomslag inför väljarkåren.

Moderaterna och Kristdemokraterna hade gärna utnyttjat Decemberöverenskommelsens fall till att gå fram med en gemensam alliansbudget, avsätta regeringen och tillsammans med övriga allianspartier försöka regera i minoritet. Detta skulle sannolikt kräva någon form av aktivt stöd från Sverigedemokraterna. Motståndet mot ett organiserat samarbete över blockgränsen med Socialdemokraterna eller Miljöpartiet är starkt i båda partierna.

Men det är också i någon mening enkelt för Moderaterna och Kristdemokraterna att driva denna linje eftersom de vet att den inte kommer att bli verklighet under mandatperioden. Centerpartiet och Liberalerna har varit mycket tydliga i sina besked, både när det gäller nej till en gemensam alliansbudget och nej till att sätta sig i en minoritetsregering som är beroende av aktivt stöd från Sverigedemokraterna.

Centerpartiets och Liberalernas ställningstagande är inte bara strategiskt betingat (partiledningen skulle få svårt att skapa internt stöd för en sådan linje, och de skulle även riskera väljarförluster). Det finns också ideologiska och sakpolitiska skillnader mellan å ena sidan Centerpartiet och Liberalerna och å andra sidan Moderaterna (och Kristdemokraterna) som ligger till grund för partiernas skilda ståndpunkter i regeringsfrågan.

Dessa ideologiska och sakpolitiska skillnader manifesterar sig bland annat i flykting- och migrationspolitiken och i frågor om brott och straff.

Det råder ingen tvekan om att vi har sett en tripolarisering i svensk politik, där Sverigedemokraterna strävat efter att inta en tredje position mellan höger och vänster. Hittills har partiet hållits isolerat i den praktiska politiken. Men det är värt att fråga om den ideologiska isoleringen består. Kan vi i dag skönja konturerna av tre i stället för två politiska block i Sverige? Tre block av partier som har sin grund i ideologiska och, vilket vi nu ska diskutera, kanske också intressebaserade nya politiska skiljelinjer.

KAPITEL 4

NYA POLITISKA SKILJELINJER

Flertalet av Sveriges politiska partier har sitt ursprung i industrisamhället och de sociala konflikter som präglade 1900-talet. Nu fasas industrisamhället ut, men det svenska partisystemet har tenderat att leva kvar och avspegla sociala och politiska skiljelinjer som inte längre uppfattas som lika relevanta.

Samhällsforskarna Seymour Lipset och Stein Rokkan menade att det sena 1900-talets politiskt relevanta skiljelinjer kunde härledas ur den nationella och den industriella revolutionen. *Den nationella revolutionen* förknippas med den europeiska feodalismens sönderfall och nationalstaternas uppkomst. Övergången från furstendömen och stadsstater till nationalstater innebar att *centrum–periferi* och *kyrka–stat* växte fram som relevanta skiljelinjer. Skiljelinjen centrum–periferi polariserade den dominerande kulturen, som utgjorde statens centrum, gentemot områden i periferin med skiljaktig kultur eller språk. Skiljelinjen kyrka–stat tog sig uttryck i en konflikt mellan kyrkan och staten om makten över samhällets institutioner, till exempel skolväsendet. När demokratin slog igenom mobiliserades medborgarna efter dessa skiljelinjer, en mobilisering som tog sig form i politiska partier och andra politiska rörelser. Så har olika regionala partier som till exempel det katalanska *Convergència i Unió* (CiU), Scottish National Party (SNP), det nordirländska partiet Sinn Féin och det italienska partiet Lega Nord sitt ursprung i skiljelinjen centrum–periferi. Kristdemokratiska partier i Europa har sitt ursprung i skiljelinjen kyrka–stat, men fick sitt starka genombrott först efter andra världskrigets slut.

Den industriella revolutionen skapade två ytterligare skiljelinjer; *stad–landsbygd* samt *arbete–kapital*. Skiljelinjen stad–landsbygd växte fram mellan å ena sidan den jordäggande klassen på landsbygden och å andra sidan städernas industrietablissemang. Bondepartierna i Skandinavien (där till exempel dagens svenska centerparti har sitt ursprung) kan betraktas som utlöpare från skiljelinjen stad–landsbygd. Skiljelinjen arbete–kapital växte

fram mellan den arbetarklass som arbetade inom industrin och arbetsgivarna i form av den industri- och/eller kapitaläggande klassen. Arbetarpartier som socialdemokraterna och kommunisterna har sin grund i denna skiljelinje.

I ljuset av Lipset och Rokkans analys av samhällsutvecklingen i demokratins barndom utifrån den nationella och den industriella revolutionen kan samhällsutvecklingen från 1960-talet och framåt tolkas som början på en kommunikationsteknologisk revolution med stora samhälleliga konsekvenser. Den kommunikationsteknologiska revolutionen urholkar territoriets betydelse. En sådan utveckling påverkar nationalstaten som ju baserar sin makt just på kontroll över ett avgränsat territorium. Därigenom ifrågasätts också relevansen av de två skiljelinjer som Lipset och Rokkan härledde ur den industriella revolutionen, det vill säga centrum–periferi och kyrka–stat. Den kommunikationsteknologiska revolutionen underminerar den traditionella industrialismen som är baserad på fasta, geografiskt lokaliserade industrier. Därigenom ifrågasätts också relevansen av de två skiljelinjer som Lipset och Rokkan härledde ur den industriella revolutionen, det vill säga stad–land och arbete–kapital.

Genom digitaliseringen och kunskaps-samhällets framväxt är den värdeformerande processen inte längre begränsad till produktionen av varor, till fabriken eller till lönearbetet. Skapandet av immateriella varor blir heller inte knutet till arbetstiden. Samhället har individualiserats, friheten att välja identitet och livsstil är starkare, skyddet för individens rättigheter har stärkts.

I den kommunikationsteknologiska revolutionens spår ser vi tendenser till nya

sociala och politiskt relevanta skiljelinjer växa fram. En sådan skiljelinje kan benämnas *kunskap-marknad*. På denna skiljelinje mobiliserar marknadsaktörer som betraktar kunskap som en vara bland andra varor, utbytbar på en marknad där utbud och efterfrågan bestämmer värdet. Mot marknadsaktörerna mobiliserar aktörer som ser kunskap som en gemensam resurs med ett inneboende värde i sig själv. Enligt marknadsaktörerna bestäms kunskapens värde av dess förmåga att skapa vinst. Enligt kunskapsaktörerna bestäms kunskapens värde av dess förmåga att skapa meningsfulla tolkningar av världen.

En andra framväxande skiljelinje kan benämnas *transnationella nätverk-nationalstat*. Den kommunikationsteknologiska revolutionen främjar nätverksorganisation, utan territoriell bas, och som hålls ihop av nätverksmedlemmarnas speciella kunskaper, kompetens och värderingar. Kampen om ordet och kunskapsproduktionen gäller till exempel makten att bestämma över vilken kunskap som ska ligga till grund för politiska beslut eller för att lösa transnationella miljöproblem och migrationsfrågor. Kampen kretsar även kring tolkningsföreträde med avseende på internationell rätt, religiösa frågor och moralfrågor.²⁵

Samhällsforskaren Richard Florida menar att "den kreativa klassen" är den viktigaste nya sociala gruppen i kunskaps- och informationssamhället. Denna klass arbetar med kunskap och information, dess verksamhet skapar vinster och värden för samhälle och företag. Florida hävdar att omkring 30 procent av arbetskraften i USA i dag går att hänföra till den kreativa klassen. Han syftar till exempel på ingenjörer, advokater, programmerare, journalister, lärare på högre nivåer, reklamfolk, forskare, arkitekter, präster och konstnärer – yrkesgrupper som använder sin kunskap och sin kreativitet till att lösa problem. De har till uppgift att maximera vinsten

för den som betalar deras arbete eller att tolka världen och skapa sammanhang i det som sker inom samhällsliv, ekonomi och kulturen. Den kreativa klassen är i huvudsak urban, dess arbetsmarknad ofta global, dess värderingar frihetliga och anti-auktoritära.²⁶

Hur hänger då framväxten av denna nya klass samman med partisystemets fragmentisering, ökad politisk instabilitet, högerpopulismens frammarsch och att frågor på GAL/TAN-dimensionen konkurrerar ut klassiska vänster-högerfrågor på den politiska dagordningen?

I takt med att industrisamhället fasas ut och samhället individualiseras får frågor om livsstil och identitet ökat utrymme i debatten. En viktig fråga blir då om dessa livsstils- och identitetsfrågor "bara" handlar om åsikter eller om de också är uttryck för nya politiskt relevanta sociala skiljelinjer som växer fram i kunskaps- och informationssamhället. Om det "bara" handlar om åsikter kan GAL/TAN-dimensionens framväxt vara ett övergående fenomen.

Ett scenario är i så fall att GAL/TAN-dimensionen faller samman och blir en del av vänster-högerdimensionen. Flykting- och invandringsfrågor återtar sin traditionella och mer undanskymda plats på den politiska dagordningen, och vi återgår till att diskutera resursfördelningsfrågor. Industrisamhällets ekonomiska och politiska maktstrukturer visade sig vara starkast till slut.

Men det är inte givet att GAL/TAN-dimensionens framväxt endast är ett uttryck för tillfälliga åsiktsströmningar som vuxit sig starka i en tid av ökad invandring och globalisering. GAL/TAN-dimensionens framväxt kan i stället vara ett uttryck för en politisk mobilisering efter de nya politiskt relevanta skiljelinjer som växer fram i kunskaps-samhället. I så fall avspeglar dagens konflikter om livsstil, identitet, invandring och lag och ordning olika sociala gruppers skilda och

²⁵ Bjereld & Demker (2018).

²⁶ Florida (2002).

nya (materiella) intressen i frågor om makten över kunskapen och maktrelationen mellan nationalstaten och olika nätverksbaserade, transnationella rörelser. Därmed blir den nya åsiktsdimensionen en del av en ny politisk skiljelinje utefter vilken sociala grupper organiserar sig och partier mobiliserar.

Den kreativa klassen har ett intresse i att underlätta rörlighet över stats- och nationsgränser, rörlighet för såväl individer som idéer. Dess arbetsmarknad är global, och dess kompetens stärks av att fritt kunna röra sig och utbyta kunskap och idéer. Medlemmarna är ofta välutbildade och de har ett intresse i att kunskap ska ge makt och inflytande. Mänskliga fri- och rättigheter underlättar deras verksamheter och ger dem möjlighet att utveckla och skärpa den individualitet som är både deras essens och deras konkurrensfördel. Deras identiteter tenderar att vara mindre knutna till nationalstaten än vad fallet är för andra sociala grupper. Den kreativa klassen mobiliserar därför – i Sverige och i andra länder – längs det vi kallar GAL/TAN-dimensionens frihetliga pol. De är i förhållande till andra sociala grupper gröna, alternativa och liberala, och ett främjande av dessa värden ligger i deras materiella intresse och gynnar dem själva.

De senaste decennierna har utvecklingen i många avseenden gått den kreativa klassens väg. Globalisering och digitalisering har avsevärt urholkat de territoriella gränsernas betydelse. De mänskliga rättigheternas ställning har stärkts i folkrätten på statssuveränitetens bekostnad. Miljö- och hållbarhetsfrågor har slagit igenom, samkönade par får gifta sig i allt fler länder, förtryckarregimer får genom internets uppkomst allt svårare att kontrollera kunskaps- och informationsströmmar.

Förmågan att tolka och förstå symbolvärldar blir allt viktigare i en digitalt strukturerad debatt.²⁷

Denna liberalisering och den ökade pluralismen inom en rad samhällsområden har mött en stark motreaktion. Nationalstaterna och nationalismen som politisk kraft visade sig – återigen – vara mer seglivade fenomen än vad många kanske hade trott. När den kreativa klassens ställning förstärktes försvagades i stället motsvarande positioner för andra sociala grupper. Ibland används uttrycket ”globaliseringens förlorare”, syftande på de medborgare som tappat fotfästet på arbetsmarknad och utbildningsområde när industrisamhället fasas ut. Dessa grupper tenderar att värna det som representerade deras styrka och ställning; territoriella gränser, nationalstaten, fasta identiteter, en auktoritär ordning som skapar trygghet och förutsägbarhet. Deras mobilisering sker kring Tradition–Auktoritet–Nation, alltså GAL/TAN-dimensionens auktoritära pol. Mobiliseringen har också ritat om den politiska kartan i Europa. Högerpopulistiska och nationalkonservativa partier har växt i styrka, och deras tillväxt utmanar de existerande partisystemen vilka tenderar att fragmentiseras.

---

²⁷ Bjereld & Demker (2018).

KAPITEL 5

KONSTITUTIONELLA OCH IDEOLOGISKA RAMAR

Vilka faktorer påverkar etablerade partiers möjligheter att hantera så kallade pariapartier, det vill säga partier som av samtliga övriga partier anses vara väsensskilda och otänkbara att samarbeta med?²⁸

En uppenbar faktor är vilket konstitutionellt ramverk partierna befinner sig i. En annan aspekt har med politiken i sig att göra. Varför har det varit så svårt för övriga partier att hantera pariapartiet Sverigedemokraterna när det historiskt verkar ha gått att inlemma det svenska kommunistpartiet utan större konvulsioner? Förutom rent politiska val som partier kan göra kring vem de vill respektive inte vill samarbeta med eller ha samröre med förtjänar det att upprepas att det demokratiska regelverket kan ha långtgående konsekvenser för hur partierna kan forma regeringsdugliga majoriteter.

Populistiska högerpartier har vuxit fram på bred front sedan 1970-talet i flertalet europeiska demokratier. Nykomlingarna har orsakat huvudbry för övriga partier dels på grund av att denna nya partifamilj inte entydigt har anpassat sig till de redan etablerade samarbets- och konfliktmönstren i parlamenten, dels för att de etablerade partierna ibland inte har accepterat de populistiska partierna som seriösa samarbetspartners. Med viss överdrift skulle man samtidigt kunna säga att i takt med att den nya partifamiljen har vuxit till sig har en annan partifamilj tappat väljare, reformerat sig och i princip försvunnit, nämligen den kommunistiska. Även om kommunistpartiernas ställning varierade både mellan länder och över tid är det rimligt att betrakta dem som efterkrigstidens pariapartier. Inte minst gällde detta det Sveriges kommunistiska parti, SKP.

Sveriges kommunistiska parti stod ideologiskt långt från övriga partier och betraktades över huvud taget inte som medlem av

den demokratiska familjen. Men var kommunistpartiet verkligen ett pariaparti på samma vis som Sverigedemokraterna? Trots att de borgerliga partierna stundtals hade stora framgångar i de allmänna valen förmådde Socialdemokraterna utan att nå 50 procent av rösterna gång på gång säkra regeringsmakten. Var då inte kommuniststöd ett av skälen till detta?

Vi kan entydigt svara nej. Främsta skälet är att den dåvarande svenska konstitutionella ramen möjliggjorde för Socialdemokraterna att undvika att ta stöd av riksdagens kommunistiska parti. Trots att Socialdemokraterna stundtals inte hade majoritet i andra kammaren utnyttjade den mångårige statsministern Tage Erlander inte kommunisterna.²⁹ Erlander kunde i stället dra nytta av konstitutionella regelverk som fungerade till Socialdemokraternas fördel. Flera gånger behövde Socialdemokraterna dock inte ta hjälp av annat än väljarna. 1948 var partiet fortfarande ensamt större än de borgerliga partierna. Teoretiskt hade kommunisterna dock kunnat förena sig med de borgerliga för att rösta bort Socialdemokraterna. Denna variant var emellertid egentligen i praktiken stängd eftersom riksdagen var indelad i två separata riksdagskammare.

I det gamla tvåkammerssystemet – som tillämpades fram till 1970 – fungerade riksdagen med två parallella beslutsfora, första och andra kammaren. De två kamrarna var likställda. Alla frågor lades fram i båda kamrarna och om kamrarna kom fram till olika beslut var de tvungna att jämka sig samman via procedurer för att få fram kompromisser

²⁸ Etablerade definitioner lyfter fram att etablerade partier vill undvika att ge pariapartier legitimitet genom att vägra erkänna dem som "respekterade" partier och genom att kalla dem "extrema" med vilka ingen typ av organiserat samarbete kan ske, se Akkerman & Rooduijn (2015), sid 1140; Minkenberg (2013), sid 13; van Spanje & van der Brug (2007), sid 1022.

²⁹ *Svenska Dagbladet*, 13 oktober 2017.

som kunde accepteras av båda kamrarna. Två centrala delar av den politiska beslutsprocessen och för en regerings förmåga att regera – skatte- och budgetbeslut – var redan från början föremål för beslut gemensamt av de båda kamrarna som då fungerade som en enhet.

Andra kammaren valdes direkt vid allmänna val medan första kammaren valdes indirekt av de politiker som valts in i landstingen. På grund av att Socialdemokraterna totalt sett ofta var starkare i landstingen än i de nationella andrakammarvalen hade partiet hela tiden efter 1945 egen majoritet i första kammaren. Förstakammarmajoriteten var periodvis så stor att när kamrarna röstade gemensamt var Socialdemokraterna också ensamt större än de borgerliga partierna plus kommunisterna tillsammans. Därför behövde Socialdemokraterna inte ta hjälp av paripartiet Sveriges kommunistiska parti vid skatte- och budgetomröstningar och inte heller när de två kamrarna hade kommit till olika beslut beträffande andra sakfrågor och skulle jämka sig samman.

Socialdemokraterna kunde alltså utnyttja det konstitutionella regelverket för att i praktiken agera som en majoritetsregering även när de allmänna valen till andra kammaren inte gav partiet majoritet.³⁰ Trots det valde Erlander till slut vid flera tillfällen ändå att ta det steg som dagens partiledare hittills har avstått från att ta. Han försökte gå över blockgränsen för regeringsbildning. För att det skulle lyckas behövde han självklart en likasinnad part från andra sidan blockgränsen. Efter valet 1948 inledde Erlander förhandlingar med Bondeförbundet (Centerns föregångare) om att bilda en gemensam regering. Under några år var Bondeförbundet ganska tveksamt till ett sådant steg trots Erlanders upprepade försök.³¹ Slutligen bildade de två partierna 1951 en koalition som varade till 1957. Paripartiet kommunisterna blev nu fullständigt isolerat.

Koalitionen slet med en del interna

spänningar och inte minst hade de olika uppfattningar kring det framtida pensionssystem som diskuterades under 1950-talet. 1957 upplöstes koalitionen. Socialdemokraterna hade då färre mandat i både första- och andrakammaren och var inte längre större än de borgerliga partierna och stod inför en situation som delvis liknade dagens, det vill säga paripartiet Sveriges kommunistiska parti kunde potentiellt få inflytande och i förlängningen skulle det kunna leda till att pariestämpeln lyftes. Utvecklingen blev dock en helt annan då de ledande aktörerna i partierna valde en väg som återigen stängde dörren för kommunisterna.

Omedelbart när koalitionen sprack valde Erlander att avgå. Budet att bilda regering gick till folkpartiledaren Bertil Ohlin och högerpartiledaren Jarl Hjalmarson. De misslyckades emellertid eftersom Centerpartiet (Bondeförbundets nya namn) valde att inte stödja något regeringsalternativ. Centerledningen ville inte gå från en regering till en annan och kunde genom sitt agerande putsa på den centerposition i partisystemet som partiets nya namn antydde. Budet gick i stället tillbaka till Erlander. Socialdemokraterna hade i såväl andra kammaren som totalt mellan de två kamrarna långt fler mandat än Folkpartiet och Högern (Centerpartiet kunde ju efter sitt ställningstagande inte läggas ihop med Folkpartiet och Högerpartiet). Ett drygt halvår senare utlyste Erlander Sveriges hittills enda extraval som blev en viss framgång för Socialdemokraterna. Efter valet och ända fram till tvåkammerssystemets upplösning 1970 var Socialdemokraterna antingen större än den borgerliga oppositionen eller till och med större än hela oppositionen sammantaget. Sveriges kommunistiska parti var marginaliserat under tvåkammarriksdagen och behandlades som ett pariparti.

³⁰ Tommy Möller (2011), sid 182, har beskrivit tvåkammerssystemet som "en konstitutionell fallskärm åt den socialdemokratiska regeringen".

³¹ Se Erlander (1974), sid 358 ff och 74 ff. Jämför Ruin (1968), sid 191. Under regeringskrisen 1957 fanns också vissa tankar från socialdemokratiskt håll om eventuellt samarbete med Folkpartiet men FP-ledningen ställde sig kallsinnig. Ruin (1968), sid 243 ff.

Sedan enkamrarriksdagen genomförts 1971 ändrades i ett slag den konstitutionella spelplanen. Plötsligt behövde Socialdemokraterna delvis reformerade kommunistpartiets röster (sedan 1967 Vänsterpartiet kommunisterna) för att bli större än de borgerliga och sitta kvar i regeringsställning. Borgerligheten var visserligen fortfarande splittrad i regeringsfrågan eftersom Folkpartiet och Centerpartiet inte riktigt accepterade Högerpartiet/Moderata samlingspartiet som en trovärdig samarbetspartner. Mittenpartierna samarbetade tätt och förberedde till och med ett sammangående för att få Moderaterna att anpassa sig åt vänster. I praktiken fanns alltså ingen alternativ regering att ta över som kunde ställa Socialdemokraterna inför mistroendevotum varför kommunisternas aktiva stöd aldrig behövde provas.

Inför valet 1973 närmade sig slutligen de borgerliga partiledarna varandra. Valet slutade i den så kallade jämviktsriksdagen med 175 mandat vardera för de två blocken. Regeringsmakten var i det läget tämligen urholkad. Utan kommunisternas stöd kunde Socialdemokraterna inte sitta kvar som regering men framförallt inleddes en period med omfattande uppgörelser åt höger över blockgränsen i viktiga frågor.³²

De borgerliga regeringsåren 1976–1982 kantades av interna kriser och vid två tillfällen sprack majoritetsregeringar som ersattes av minoritetsregeringar som sökte stöd över blockgränsen. När Socialdemokraterna återkom i regeringsmakten var partiet åter större än de borgerliga tillsammans. Efter valet 1985 blev partiet däremot mindre än de tre borgerliga partierna. Under denna mandatperiod, 1985–1988, valde partiet otvetydigt

att förlita sig på Vänsterpartiet kommunisterna. Inga konstitutionella regelverk stod längre emellan valutgången hos folket och antalet riksdagsmandat. Någonstans här började paristämpeln på Vänsterpartiet kommunisterna sakta lyftas. Partiledaren, Lars Werner, var inbjuden på de informella överläggningar kring olika frågor som regelbundet hölls mellan samtliga riksdagens partiledare³³ och bjöds emellanåt in till direkta förhandlingar om sakfrågor, till exempel skatterna hösten 1982.³⁴ Även de borgerliga partierna förefaller i stora drag ha börjat acceptera Vänsterpartiet kommunisterna (VPK) som ett i kretsen av normala partier. Något samröreförbud fanns inte. Ulf Adelson konstaterar redan 1981, att han och Lars Werner ”alltid haft en glad relation”.³⁵

Partiets namn såväl som dess rötter var dock fortfarande otvetydigt kommunistiska. Banden till Moskva hade delvis funnits kvar bara några år tidigare men efter ytterligare några år (1990) släppte partiet ”PK” och blev Vänsterpartiet. I samband därmed började också Vänsterpartiet ställa sig friare till Socialdemokraterna med anspråk på inflytande över saken som krav för regeringsstöd. 1990 kom detta till konkret uttryck när Vänsterpartiet tillsammans med de borgerliga partierna röstade nej till regeringens omfattande åtstramningspaket (”stoppaketet”) trots att statsministern ställt kabinetsfråga. Regeringen avgick men kunde omgående återkomma då ingen alternativ regering var möjlig. Konsekvensen blev emellertid att stoppaketet modifierades.³⁶ Successivt har Vänsterpartiet blivit ett parti som söker sakpolitiskt inflytande men som också kompromissar i stor utsträckning.³⁷

³² Uppgörelser mellan Socialdemokraterna och framförallt Centerpartiet och Folkpartiet kom till stånd om skatter, pensioner, ekonomisk stimulans, arbetsrättslagstiftning (MBL). Hadenius et al (1993), sid 262 ff.

³³ Adelson (1987), sid 121, 139, 332, 344, 363 med flera ställen.

³⁴ Feldt (1991), sid 98 ff. Jämför Adelson (1987), sid 113.

³⁵ Adelson (1987), sid 32.

³⁶ Hinnfors (2017), sid 14 f.

³⁷ Bjereld et al (2016a), sid 131.

Kan Sverigedemokraterna jämföras med SKP/VPK/V vad gäller problematiker vid regeringsbildning? I flera avseenden är svaret ja, men Erlander hade hjälp av konstitutionen för att undvika att behöva ta stöd från kommunisterna. Han gjorde dessutom aktiva politiska val – gick i koalition över blockgränsen tillsammans med Bondeförbundet för att åstadkomma stabil majoritet; utlyste nyval samt avgick från statsministerposten. När sedan de konstitutionella förutsättningarna ändrades ökade trycket på Socialdemokraterna att på något vis acceptera Vänsterpartiet kommunisterna. Förändringen gick ändå långsamt, och de borgerliga regeringsåren 1976–1982, gjorde att frågan inte behövde sättas riktigt på sin spets.

I dag slår folkmeningen direkt igenom utan begränsande mekanismer vid de allmänna valen. Faktum är att Sverige har ett av världens allra mest proportionella valsystem. I första hand är det därför med politiska vägval partierna måste hantera relationerna till varandra. Decemberöverenskommelsen var ett sådant vägval. I formell mening misslyckades Decemberöverenskommelsen i och med att partierna lämnade den, men i hanteringen av budgeten har de ändå valt att fortsätta agera som om Decemberöverenskommelsen fortfarande gällde. Väldigt lite tyder, i skrivande stund några månader före valet 2018, på att väljarna kommer att strömma över till något av blocken i sådan utsträckning att de rödgröna eller Alliansen når majoritet och kan bilda regering. Mycket talar därför för att partierna står och stampar på ruta ett även efter valet och de har därför ungefär samma grundläggande vägval som har gällt sedan 2014.

Partierna har att förhålla sig till varandra inom de konstitutionella spelreglerna. Skulle alternativa spelregler då ändra möjligheterna för de etablerade partierna att relatera till varandra vid exempelvis regeringsbildning eller i förhållande till partierna Sverigedemokraterna? Svaret skulle förmodligen

bli både ja och nej. I rent teknisk mening skulle exempelvis positiv parlamentarism av tysk modell ändra hur omröstningar om regeringsmakten genomfördes i Sverige. Om en statsministerkandidat bara kan röstas igenom via en majoritet av de avlagda rösterna i parlamentet ändrades förutsättningarna kring vilka alternativ partierna kan överväga jämfört med nuvarande svenska negativa parlamentarism. Samtidigt utgör de svårigheter som de tyska partierna har haft att bilda regering efter valet 2017 en påminnelse om att regelverket i sig inte löser ideologiskt grundade motsättningar åt partierna. Sedan de två tidigare regeringspartierna, Kristdemokraterna (CDU) och Socialdemokraterna gjort stora förluster i valet deklarerade Socialdemokraterna att de inte ville fortsätta koalitionen. Kravet på majoritet ledde först Kristdemokraterna till regeringsförhandlingar med Liberalerna och De gröna men den ideologiska spännvidden visade sig vara för stor. Eftersom ingen vill förhandla med det nya populistiska radikala högerpartiet Alternative für Deutschland (AfD) eller det etablerade vänsterpopulistiska Die Linke har kristdemokrater och socialdemokrater åter drivits in i gemensamma regeringsförhandlingar.

Huruvida den bräckliga grunden för en eventuellt ny koalition leder till större stabilitet än den svenska mycket svaga socialdemokratiska-miljöpartiregering som bildades 2014 får vara osagt. Alternative für Deutschland fick i valet 12,6 procent, det vill säga nästan på tiondelen samma nivå som Sverigedemokraterna fick 2014. Vi kan ändå konstatera att då det konstitutionella regelverket ju inte i sig löser de ideologiska spänningarna åt partierna är det smärtsamma kompromisser som återstår.

En helt annan konstitutionell variant än att justera omröstningsregeln vid regeringsbildning är att ändra valsättet. Pluralitetsval som det brittiska med endast ett mandat per valkrets har vanligtvis stora konsekvenser för

partiernas mandatstyrka. Stora partier tenderar att gynnas medan relativt små partier med hyfsat jämn geografisk röstspridning tenderar att missgynnas. I det brittiska valet 2015 fick det populistiska radikala högerpartiet UKIP (United Kingdom Independence Party) 12,6 procent, precis som AfD i Tyskland 2017 och närapå som Sverigedemokraterna i Sverige 2014. Mandatutdelningen blev dock mager, med endast ett enda vunnet mandat. Systemet levererade alltså i princip det som det är tänkt att leverera, nämligen svårigheter för mindre partier och med ett parti i mandatmajoritet efter valet. Samtidigt sände valet 2015 ideologiska chockvågor genom det brittiska politiska systemet. Via UKIP mobiliserades Torypartiets anti-EU-flygel och i en mängd valkretsar hade de etablerade partierna förlorat väljare till UKIP. Inom kort genomfördes folkomröstningen om Brexit och i dess opinionssvallvågor utlyste premiärminister May nyval 2017 i vilket Tory Party förlorade sin parlamentsmajoritet. Följden blev ett avtal mellan Tory och ett litet nordirländskt regionalparti DUP, som i mycket liknar Decemberöverenskommelsen (ett så kallat Confidence-and-Supply-avtal; se närmare nedan i kapitel 9). Trots ett helt annat valsätt har alltså mycket starka ideologiska spänningar gjort sig gällande i Storbritannien och med – paradoxalt nog – liknande utgång som i Sverige.

I Sverige, Storbritannien och Tyskland fick de populistiska radikala högerpartierna i respektive land nästan exakt samma andel röster i valen 2014, 2015 och 2017; knappt 13 procent. Det konstitutionella regelverket i dessa tre länder skiljer sig åt på väsentliga punkter. Trots det har partisystemen ställts inför snarlika utmaningar. I slutändan kommer partierna inte förbi det faktum att stora ideologiska spänningar mellan och inom partierna i första hand måste hanteras via ideologiska avvägningar och sakpolitiska kompromisser. Det konstitutionella regelverket kan påverka formerna för dessa kompromisser men i det långa loppet kommer ideologin ikapp partierna.

KAPITEL 6

**PARIAPARTIER - STARKA IDEOLOGISKA
KÄNSLOR MED BESVÄRLIGA
STRATEGISKA KONSEKVENSER**

Sverigedemokraterna accepteras inte av övriga svenska partier, vilket helt ändrat förutsättningarna för hur övriga partier kan förhålla sig till såväl sakfrågor som regeringsfrågan. I forskningen används ofta beteckningen "pariaparti". Det är också ett begrepp som vi valt att återkomma till i denna rapport. Vi ska nu fördjupa oss i definitionen.

I sin mest strikta form definieras pariaparti som ett parti som helt ignoreras och isoleras av samtliga övriga partier på grundval av vad de uppfattar som pariapartiets fränstötande ideologi.³⁸ Samtliga svenska riksdagspartier har gång efter gång deklarerat att de inte kan tänka sig att samarbeta eller att ta stöd av Sverigedemokraterna. Skälen partierna anger har främst att göra med Sverigedemokraternas ideologi. Inte heller kan de tänka sig några som helst kontakter med Sverigedemokraterna utöver de formella sammanhang som riksdagslogiken kräver. Sedan flera år deltar övriga riksdagspartier visserligen i medie- och debattsammanhang även när Sverigedemokraterna deltar. I övrigt har partierna däremot dragit en gräns mellan dem själva och Sverigedemokraterna. Ibland kallas en sådan gräns för en "Cordon Sanitaire", det vill säga Sverigedemokraterna är satta i ett slags "karantän". Termen används bland annat i Belgien där det tidigare partiet Vlaams Blok och dess efterföljare Vlaams Belang, som tillhör samma partifamilj som SD, betraktats som rasistiska. Övriga belgiska partier har valt att inte ha samröre med dem.

Till skillnad från sådana karantänsarrangemang som rör farliga sjukdomar finns det dock för Sverigedemokraterna eller i den politiska användningen av begreppet ingen borte tidsgräns efter vilken karantänen tänks släppas. Strategiskt är det emellertid förenat med betydande upppoffringar för de partier som börjar behandla ett annat parti som ett pariaparti – eftersom pariapartiet inte kan

användas vid politiska uppgörelser eller för att skapa till exempel ett regeringsunderlag. Därför kan pariastatusen komma att omvärderas. Norska Fremskrittspartiet och danska motsvarigheten Fremskridtspartiet (som efter partisplittring 1995 i praktiken överflyglades av Dansk folkeparti) var exempelvis länge betraktade som icke rumsrena av övriga norska respektive danska partier.³⁹

Successivt från slutet av 1990-talet mildrades kritiken. Det svenska kommunistpartiet SKP, men även dess efterföljare VPK, var länge utfruset som ej tillhörande kretsen av demokratiska partier. Stegvis kom så VPK och dess fortsättning Vänsterpartiet att accepteras som ett parti det går att samarbeta med eller i varje fall ha kontakt med. Skälen till omvärdering behöver naturligtvis inte enbart bero på en omvärdering i sig. I exempelvis VPK och Vänsterpartiets fall skedde också relativt stora förändringar av partiets ideologiska positionering.

Att behandla ett parti som paria kan alltså innebära upppoffringar för övriga partier som ju inte kan utnyttja pariapartiet för politiska uppgörelser eller mer organiserat stöd. Därmed påverkas hela aritmetiken kring såväl regeringsbildning som vanliga sakfrågor. Uppoffringarna kan orsaka spänningar inom de avståndstagande partierna. Dels kan en del av partiets väljare och medlemmar anse att offret är för högt att avstå från pariapartiets stöd vid exempelvis regeringsbildning. Dels kan vissa väljare och medlemmar i de övriga partierna anse att pariapartiet faktiskt inte är så farligt

³⁸ van Spanje & van der Brug (2007), sid 1026.

³⁹ I Danmark bidrog partisplittringen ganska snabbt till en ny hållning från övriga partier. Dansk folkeparti nådde Folketinget 1998 och blev formellt stödparti till en borgerlig regering 2001. Pedersen & Ringsmose (2004).

i sig – och till och med till viss del ligga nära paripartiets politiska uppfattningar.⁴⁰ En del av Moderaternas väljarkår torde rimligen ha identifierat sig med den ”konservativa” delen av partiets liberalkonservativa ideologi. Även om skillnaderna är distinkta mellan Moderaternas liberalkonservatism och SD:s nationalistiska version så kan det på väljarnivå självfallet finnas överlappningar – inte minst gäller det Sverigedemokraternas nyckelfråga invandringspolitik.

Sprängkraften kring paripartihanteringen är potentiellt stor vilket den moderata partiledningen fick erfara i januari 2017. Vid en presskonferens öppnade partiledningen dörren på glänt till att acceptera Sverigedemokraterna som ett parti det gick att behandla som andra partier. Även om de uttalanden som gjordes delvis var kryptiska var det uppenbart att den moderata ledningen ville sluta ”skuldbelägga” de som i olika sammanhang ”talar” med SD-representanter.⁴¹ Partiledaren, Anna Kinberg Batra, utvecklade synsättet med att ”[n]u ska vi kunna söka stöd från alla partier i frågor där det finns förutsättningar att få stöd”.⁴² Samtidigt underströk hon att något samarbete i regerings- och budgetfrågor inte var aktuellt. Beskedet var inte alldeles tydligt till alla delar. Samtidigt stod det klart att Moderaterna var berett att bryta Sverigedemokraternas isolering. Därmed går det att slå fast att Moderaterna lyfte bort SD:s pariestatus.⁴³

Konsekvenserna av partiledningens nya linje blev dramatiska. På några få månader sjönk väljarstödet för Moderaterna från cirka 22 till cirka 16 procent. Framförallt strömmade väljare över till Centerpartiet (Novus). Det var alltså klart att även om en del av partiets väljarkår kanske stod relativt nära Sverigedemokraterna åsiktsmässigt så fanns

en ganska stor del väljare som snarare såg Sverigedemokraterna som ett omöjligt pariparti. Lite förenklat skulle man kanske kunna säga att de väljare som tidigare känt sig attraherade av den ”liberala” delen i Moderaternas liberalkonservativa ideologi inte uppskattade närmandet till det uttalat antiliberala Sverigedemokraterna.

Reaktionen från allianspartierna lät heller inte vänta på sig. Särskilt starka reaktioner kom från Centern och Liberalerna. Liberalledaren Jan Björklund gick så långt som att lova sina barn att han ”aldrig kommer att medverka till att Sverigedemokraterna får politisk makt i Sverige”.⁴⁴ Efter en längre tids interna spänningar avgick Kinberg Batra på hösten 2017. Den nye partiledaren Ulf Kristersson klargjorde ganska snart att han ”inte kommer [att] samarbeta, samtala, samverka, samregera med SD”.⁴⁵ Därmed torde pariestämpeln på Sverigedemokraterna vara tillbaka även hos Moderaterna. Visserligen deklarerar Kristersson också att Moderaterna ”står för sin politik” och om Sverigedemokraterna röstar på den får de göra så, men samarbetsdörren tycks stängd.

Huruvida en sådan hållning verkligen motsvarar kriterierna på att behandla Sverigedemokraterna kan naturligtvis diskuteras. Det högerpopulistiska belgiska partiet Vlaams Belang lyfts ofta fram som ett tydligt exempel på ett pariparti.⁴⁶ I jämförelse med hur Vlaams Belang har hållits undan alla möjligheter att ens indirekt bli stödparti åt belgiska regeringar de senaste decennierna kan den svenska hållningen – som för övrigt i stort förefaller delas av flertalet svenska partier – tyckas svajig. Belgiens tradition av positiv parlamentarism leder dock till att majoritetsregeringar nästan alltid bildas. Vlaams Belang har varit utestängda från dem vilket innebär

⁴⁰ Se Bjereld et al (2016b), sid 306.

⁴¹ *Expressen*, 19 januari 2017.

⁴² *Sydsvenskan*, 30 januari 2017.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Aftonbladet*, 8 januari 2018.

⁴⁶ Pauwels (2011).

att de gråzoner av indirekt och passivt stöd som uppstår vid svensk minoritetsparlamentarism egentligen inte blir aktuella där. Inte heller behöver majoritetsregeringar luta sig mot de övriga partiernas röster – inklusive Vlaams Belang – vid sakfrågeomröstningar.

Vad är det då som leder till att ett parti hamnar utanför kretsen av accepterade partier? Låt oss återvända till Jan Björklund. I sitt tal i Järva i juni 2017 är det Sverigedemokraternas ideologi han lyfter fram. Inte specifika sakfrågor. Hela den liberala samhällsmodellen skulle raderas med Sverigedemokraterna vid makten menar Björklund. Samtidigt är det ju i och för sig inte bara Sverigedemokraterna som inte uttalat delar den ideologin. I stället är det vissa aspekter av antiliberalismen som Björklund lyfter fram när han pekar på att Sverigedemokraterna har ”sina rötter i nynazismen”. Främsta kriteriet på att rötterna finns kvar är, enligt Björklund, att partiet ”fortfarande har en fot kvar rejält parkerad i den rasistiska myllan.”⁴⁷

Oavsett var vi drar gränsen för huruvida Sverigedemokraterna ska definieras som rasistiskt eller ej är det uppenbart att partiets ideologiska grundsatser lyfter fram ”svenskhetens bevarande” som kärnan i partiets ideologi där nationalism och socialkonservatism också utgör hörnstenar.⁴⁸ Kraften med vilken partiet återkommer till just försvaret av en viss grupp, den svenska, ligger onekligen mycket långt från ett liberalt individualistiskt ideologiskt projekt. Även från socialdemokratisk synpunkt är avståndet stort till Sverigedemokraterna. Det kollektiv som historiskt mobiliserade partiet var arbetarklassen och successivt har socialdemokratin kommit att omfamna en lång rad individualistiska liberala grundsatser.

Partier med pariastämpel är ett inte helt ovanligt fenomen. De belgiska nationalistpartierna Vlaams Blok och Vlaams Belang nämndes ovan. Franska Front National tillhör samma grupp och det 2017 nya tyska Bundestagspartiet Alternative für Deutschland hör också till kategorin pariapartier. ”Rasism” återkommer ofta som kritik mot dessa partier. De belgiska-flamländska nationalistpartierna trycktes bakom en ”Cordon Sanitaire” efter anklagelser om rasism. Det tyska AfD har kritiserats av ledande CDU-företrädare för ”rasistiska” uttalanden.⁴⁹ Att därefter försöka lyfta bort pariastämpeln innebär därför ett risktagande för de partier som gör sådana överväganden. Väljarflykten från Moderaterna antyder att risken är reell. Samtidigt kvarstår ju behovet både för Moderaterna och Alliansen – och för den delen även för Socialdemokraterna – att på något sätt skapa tillräckligt stora majoriteter i riksdagen för att kunna bilda regering, få igenom sin budget samt att få igenom vanliga politiska förslag. Utan riksdagens pariaparti blir det svårare än om Sverigedemokraterna hade ingått i kretsen av vanliga partier.

Det vi vet efter att Decemberöverenskommelsen kollapsat är således att Sverigedemokraternas pariastatus är oförändrad. Vi vet dessutom att pressen har varit mycket stor särskilt inom Moderaterna att försöka ta sig ur det parlamentariska läge där allianspartierna inte kan utnyttja det icke-rödgröna övertaget. Samtidigt har pressen varit minst lika stor på Moderaterna att behålla den avståndstagande inställningen till Sverigedemokraterna.

Vi kan också konstatera att Sverigedemokraterna fortsatt väljer att fokusera på partiets kärnområden i den politiska

⁴⁷ *Sydsvenskan*, 30 januari 2017.

⁴⁸ Bjereld et al (2016a), kapitel 6.

⁴⁹ *Independent*, 29 augusti 2017.

debatten och att partiet snarast har skärpt sin kritik av svensk invandringspolitik. Partiets valfilm inför valet 2018 ger en närmast apokalyptisk bild av tillståndet i Sverige. Det partiet betecknar som "massinvandring" lyfts fram som orsaken till de problem partiet betonar håller på att "förstöra" Sverige där "välfärden faller sönder", "vänner och familjer dör" och där "kvinnor gruppvåldtas" (Sverigedemokraterna, 2017). Tonen har knappast mildrats sedan valet 2014, vilket också ligger i linje med forskningen som pekar på att partiapartier snarare skärper tonen än blir mer kompromissvilliga.⁵⁰ Därmed ökar avståndet ytterligare till övriga partier: det eller de partier som tar första steget till att lyfta bort partiastämpeln står därför inför en stor strategisk utmaning. Moderaterna misslyckades 2017 med att hantera den utmaningen. Huruvida något av de övriga partierna skulle klara sig bättre är en öppen fråga.

---

⁵⁰ Akkerman & Rooduijn (2015); van Spanje & van der Brug (2007).

KAPITEL 7

FRAGMENTISERAT OCH POLARISERAT PARTISYSTEM

När Sverigedemokraterna kom in i riksdagen ändrades i ett slag förutsättningarna för minoritetsregerande i Sverige. Samtliga tidigare regeringar sedan enkammarriksdagen infördes har antingen varit majoritetsregeringar eller har i praktiken kunnat luta sig mot någon form av stödparti i själva regeringsfrågan.

Eftersom Sverigedemokraterna inte accepteras som samarbetspartner av övriga partier tvingas de minoritetsregeringar som verkat sedan 2010 i praktiken möta en opposition som är större än regeringen (inklusive stödparti). Konsekvenserna av denna maktförskjutning i parlamentet ändrar spelreglerna för svenskt politiskt liv.

Antalet partier i det svenska partisystemet har ökat. Från efterkrigstidens fempartisystem har antalet successivt sedan 1980-talets slut ökat till åtta, med snudd på nio partier vid valet 2014. Potentiellt ökar komplexiteten med flera partier. Fler förhandlingar med fler parametrar blir nödvändiga för att säkra majoriteter såväl vid vanliga omröstningar som vid regeringsbildning. Dessutom har varje parti en unik profil med en viss typ av frågor partiet vill föra fram och diskutera. Potentiellt blir därför den politiska debatten snårigare och mer mångfacetterad. Samtidigt har det paradoxalt nog inte visat sig vara så särskilt svårt att bilda regering i Sverige trots att partisystemets fragmentisering har ökat. Delvis är detta en följd av blockpolitikens framväxt som inneburit att partierna ändå har flockats i ett fåtal huvudalternativ. Dessutom förefaller partierna trots blockpolitik och ibland hård retorik fortsatt upprätthålla den tradition av breda uppgörelser över den traditionella blockgränsen som kännetecknat svenskt politiskt liv under lång tid. En rad breda uppgörelser har genomförts under 2014–2018 och inte alltid med helt sammanhållna block.

Regeringskriser har uteblivit, regeringsbildningar efter valen har varit tämligen snabba

och har aldrig behövt mer än ett försök från talmannen. Politiska beslut har kontinuerligt fattats av riksdagen trots att antalet partier har ökat.⁵¹

Visserligen är de regeringar som bildas i Sverige i stor utsträckning av minoritetskaraktär, men historiskt har de i princip alltid haft ett stödparti till hjälp. Stödpartiet har garanterat att regeringarna i praktiken kunnat fungera som närapå majoritetsregeringar. Totalt sett har 73 procent av alla svenska regeringar 1945–2014 varit minoritetsregeringar. Den regering som tillträdde 2014 var därför fullständigt normal i just det avseendet.⁵² Samtidigt skiljer sig den socialdemokratiska-miljöpartikoalitionen från flertalet tidigare minoritetsregeringar eftersom den saknar stödparti av sådan storlek att regeringen når majoritet. Vänsterpartiets mandat räcker inte varför regeringen i praktiken möter en överlägset stor opposition. Därmed ändras förutsättningarna radikalt för hur partisystemet fungerar.

Samtidigt som antalet partier i sig knappast har utgjort ett problem för hur det svenska partisystemet har fungerat finns det anledning att erinra sig statsvetaren Giovanni Sartoris klassiska diskussion kring karaktären på partisystem. Enligt Sartori är antalet partier visserligen en viktig aspekt men han framhåller att den ideologiska karaktären på partierna är minst lika viktig för att förklara hur systemet fungerar. De ideologiska skillnader Sartori problematiserade gällde i första hand huruvida partisystemet innehöll traditionella ”extrema” höger-/vänsterpartier eller ej.⁵³

⁵¹ Lindvall et al (2017), sid 136 ff.

⁵² Ibid, sid 89.

⁵³ Denna distinktion betonas i Lindvall et al (2017), sid 48 ff och 72 ff, som i en analys påpekar att då Sverige saknar ”anti-systempartier” i Sartoris mening föreligger ingen ”polariserad pluralism” där flankpartier från var sitt håll konkurrerar med en bred uppsättning mittenpartier. Vi delar uppfattningen att utpräglade antisystempartier i Sartoris mening saknas i Sverige men menar samtidigt att Sartoris resonemang kan tillämpas mer generellt. Vår analys bygger på att Sartoris argument om att mittenregeringar får svårt att konkurrera åt två håll kan användas även för att diskutera konkurrensdynamiken i partisystem utan antisystempartier.

Resonemangen är dock i princip överförbara på även andra slags partier. Sartori framhåller att det väsentliga vad gäller partisystemets sätt att fungera handlar om huruvida några partier är av extrem karaktär. Under sådana förutsättningar kan inte övriga partier samarbeta med dem på grund av det ideologiska avståndet. Det vi vet sedan Sverigedemokraterna kom in i riksdagen är att partiet inte bara bidragit till att öka antalet partier utan framförallt till att tidigare samarbetsmönster i riksdagen ställdes inför svåra prov. Eftersom samtliga övriga partier tar avstånd från att samarbeta eller ens använda Sverigedemokraterna som stödparti vid regeringsbildning går det att likna Sverigedemokraterna med vad Sartori betecknar som ett "extremt" parti. Med sådana partier i parlamentet ändras till slut själva dynamiken i partisystemet.⁵⁴

I partisystem utan extrema partier konkurrerar partierna med varandra enligt vad som kan kallas bipolär eller dualistisk logik.⁵⁵ Även om fler än två partier är representerade i parlamentet kommer de att flockas kring några huvudalternativ som i olika konstellationer konkurrerar om regeringmakten. Precis så har svensk politik länge fungerat. Även om minoritetsregeringar varit regel snarare än undantag har de nästan alltid erhållit direkt eller indirekt stöd från något parti som medverkat till att regeringen i praktiken har kunnat agera som en majoritetsregering. Konfliktlinjerna har varit relativt tydliga med två ganska väl definierade block. Nyttillkommande partier, som Miljöpartiet och Kristdemokraterna, har ganska snart valt att inordna sig i det förhärskande blocksystemet. Redan från första stund som riksdagsparti 1991 blev Kristdemokraterna (som

då hette Kristdemokratiska samhällspartiet, KdS) regeringsparti tillsammans med Centern, Folkpartiet och Moderaterna. Efter ett lite vingligt första decennium i och utanför riksdagen blev Miljöpartiet 1998 stödparti åt Socialdemokraterna och har sedan dess kontinuerligt valt att placera sig i det rödgröna blocket.⁵⁶

Partisystemet fungerade därför i stora drag som det alltid gjort trots att nya partier tillkommit. Några forskare har till och med talat om att Sverige i praktiken var på väg mot ett renodlat tvåpartisystem strax efter millennieskiftet.⁵⁷ Fram till 2014 fungerade också partisystemet ungefär så. Även om tvåpartilogiken delvis utmanades av Sverigedemokraternas inträde 2010 så var Sverigedemokraterna då fortfarande ganska litet. Under hela perioden 2006–2014 fungerade annars de rödgröna och Alliansen som två mycket koordinerade block. Allianspartierna gick till val på gemensamma manifest och uppträdde i mycket som ett parti. Även de rödgröna lyckades 2010 samla sig kring ett gemensamt valmanifest.

Efter valet 2014 har framförallt allianspartiernas inbördes koordinering mattats av. Partierna kommer i många viktiga frågor till olika slutsatser och förefaller i första hand styrda av en vilja att profilera sig efter så många års lojalt koordinerande. Även om en alliansregering lyfts fram som ett mål är det också uppenbart att partierna ser olika på möjligheterna att ta indirekt stöd av Sverigedemokraterna eller att inleda något slags samarbete med Socialdemokraterna. Inte minst har successivt frågor börjat politiseras som inte självklart kan skrivas in i en traditionell vänster–högerkonflikt kring skatter, offentlig sektor och marknadsekonomi. I och

⁵⁴ Ibid, sid 131.

⁵⁶ Helt konsekvent har inte MP varit. 2002 förhandlade partiet kortvarigt med de borgerliga utom M om en mittenregering. I vissa sakfrågor har partiet inte varit främmande för att göra upp med Alliansen (Lagergren & Oskarson, 2015); successivt via budgetstöd åt Socialdemokraterna 1998–2006; gemensamt valmanifest med Socialdemokraterna och Vänsterpartiet 2010, samt regeringskoalition med Socialdemokraterna 2014–2018 är det ändå i huvudsak som rödgrönt parti Miljöpartiet har placerat sig.

⁵⁷ Aylott & Bolin (2007).

med att Sverigedemokraterna är fast förankrat i en nationalistisk ideologi är det den typen av frågor partiet i första hand skjuter in sig på. Krav på minskad invandring, krav på att invandrare ska anpassa sig och ett fokus på lag och ordning, brott och straff som knyts till aspekter på invandring är viktiga områden för Sverigedemokraterna. Ibland beskrivs denna typ av frågor höra till den konkurrerande GAL/TAN-dimensionen där ”grön-alternativ-libertär” grundsyn står emot en ”traditionell-auktoritär-nationell”).⁵⁸

Successivt under 2017 och 2018 har såväl Moderaterna som Socialdemokraterna börjat profilera sig på Sverigedemokraternas prioriterade sakområden. Potentiellt kan detta leda till spänningar såväl inom dessa två partier som mellan dem och andra partier i deras respektive block. Samtidigt kan sakfrågor som mer naturligt hör till den traditionella vänster-högerdimensionen åter komma att blossa upp, till exempel skatter, vinster i välfärden, sjukvård och så vidare. Den exakta tyngdpunkten mellan olika frågor öppnar för ökade respektive minskade spänningar mellan olika partier i partisystemet där vissa partier kan komma att ligga relativt nära varandra längs den ena dimensionen och ganska långt från varandra längs den andra. För blockens partier gäller det att bestämma sig för hur koordinerade de ska försöka vara.⁵⁹

Med Sverigedemokraternas intåg i riksdagen är förutsättningarna för partikonkurrens i den svenska riksdagen på väg att ändras i grunden. För första gången kan oppositionen inte sluta sig samman på ett naturligt vis mot regeringsblocket. Samtidigt saknar en minoritetsregering för första gången ett naturligt stödparti som skapar majoritet. Dessa nya förhållanden gör att det inte går att hänvisa till tidigare långa perioder av att svenskt minoritetsregerande har producerat handlingskraftiga regeringar.⁶⁰ Första dramatiska

tecknet på att ett förstärkt sverigedemokratiskt parti skulle komma att ändra konkurrensförhållandena mellan övriga partier var den budgetkris för den rödgröna regeringen som 2014 ledde till Decemberöverenskommelsen. Redan 2013 hade dock alliansregeringen råkat ut för ett symboliskt smärtsamt nederlag när Sverigedemokraterna tillsammans med de rödgröna partierna i riksdagen stoppade regeringens förslag till justering av den statliga inkomstskatten.

Vad sker då, enligt Sartori, när extrema partier tar plats i parlamentet? I hans mest idealtypiska exempel kommer de traditionella partierna att möta ett extremparti på vardera sidan av partisystemet. För att nå regeringsdugliga regeringar kommer de traditionella partierna att tvingas in i koalitioner med partier från såväl traditionell ”vänster” som från traditionell ”höger”. Eftersom regeringarna behöver formulera politiska förslag åt två håll och eftersom koalitionerna består av partier från ganska olika ideologisk bakgrund tenderar sådana regeringar att bli instabila och får svårt att driva konsekvent politik. I det långa loppet kommer därför väljare, enligt Sartori, att attraheras av de mer hårdföra extrempartierna varför den breda traditionella mittenpolitiken hotas av väljarflykt.

När regeringen inte har något stabilt stödparti och hela tiden hotas av en opposition betydligt större än regeringsunderlaget blir regeringsfrågan problematisk. Hela tiden finns en risk att något liknande budgetkrisen 2014 åter inträffar. Att ännu en gång gå in i något slags Decemberöverenskommelse 2.0 skulle sannolikt möta ganska stort motstånd inom flera partier. Därför finns en press på partierna att överväga nya typer av samarbeten och det som ligger närmast till hands är något slags samarbete över den traditionella vänster-högerblockgränsen. Vänsterpartiet kan knappast betraktas som ”extremt” enligt

58 Jungar & Jupskås (2014).

59 Ibid.

60 För en översikt av minoritetsregerande, se Lindvall et al (2017), kapitel 3.

Sartoris kriterier eller på grundval av de traditionella riksdagspartierna som ju inte utesluter samröre med Vänsterpartiet.

Partiet skulle sannolikt ändå hållas utanför ett eventuellt mittensamarbete. På den andra sidan av det tänkbara mittensamarbetet skulle Sverigedemokraterna befinna sig. Regeringspartierna (eller om det bara är ett parti, det och dess stödparti(er) skulle då behöva agera på det sätt som Sartori varnar för. Risken är att regeringen skulle få svårt att driva en ideologiskt sammanhängande politik. Potentiellt skulle regeringen möta opposition från såväl vänster som från populistisk radikal höger. Pressen på regeringspartierna att då verkligen visa kompromissvilja gentemot varandra för att inte i onödan öka spänningarna inom regeringen skulle vara stor. Internt skulle partiledningarna troligen behöva utöva starkt ledarskap för att inte medlemmar och aktivister inom partierna skulle visa missnöje med sitt partis kompromissande i regeringen.

Givet de ändrade förutsättningarna för det svenska partisystemet finns det alltså anledning till viss pessimism. Det som talar emot en alltför dystert framtidsprofetia är emellertid att Vänsterpartiet sedan några decennier har utvecklats från ett kommunistiskt pariparti till ett normaliserat parti i den demokratiska kretsen.⁶¹

Partiet har aktivt fungerat som stödparti åt Socialdemokraterna såväl 1998–2002 som 2014–2018 och har dessutom ställt upp på gemensamt valmanifest tillsammans med Socialdemokraterna och Miljöpartiet inför valet 2010. Vänsterpartiet är riksdagens enda parti som är självklart och stabilt placerat till vänster om den traditionella blockgränsen. Samtidigt har alla partier att begrunda de alternativ som står till buds. Om alternativen står mellan en regering där Sverigedemokraterna har inflytande och en regering som bygger på något slags – möjligen tämligen osannolik – rödgrönblå konstellation är det nog inte

alldeles otänkbart att Vänsterpartiet skulle agera indirekt stödparti åt den rödgrönblå konstellationen. Förvisso skulle förmodligen både Centerpartiet och Liberalerna få kritik från flera håll för att dra politiken åt vänster, men resonemanget bygger på att dessa partier upprätthåller sitt konsekventa avståndstagande från Sverigedemokraterna.

Hur än partierna kommer att agera kan vi dock slå fast att de förutsättningar som har präglat svensk minoritetsparlamentarism i decennier har förändrats i och med att Sverigedemokraterna har tagit plats i riksdagen. Så länge inte väljarna strömmar över till något av de traditionella blocken så att traditionella majoriteter – eller minoritetsregeringar med stödparti – kan bildas kommer de nya konkurrensförutsättningarna att prägla svenskt politiskt liv.

Eftersom majoritetsförhållandena är i stort oförändrade samtidigt som det inte går att utnyttja Sverigedemokraterna ökar pressen på partierna att göra något för att förändra dödläget. Trycket på övriga partier att faktiskt utnyttja Sverigedemokraterna för att klara regeringsmakten är i och för sig stort. Som Green-Pedersen och Odmalm (2008) visar var det efter att danska mittenpartiet Radikale venstre hade lämnat det borgerliga samarbetet som Venstre och Konservative aktivt började acceptera Dansk folkeparti som potentiellt stödparti till en borgerlig regering. Så har inte skett i Sverige trots pressen att försöka utnyttja det icke-rödgröna mandatövertaget i riksdagen. Därmed ökar trycket på att försöka göra något annat.

Ytterligare en väg finns för partierna, som de delvis redan har girat in på: att lägga om dagspolitiken i Sverigedemokraternas riktning i förhoppningen dels att vinna tillbaka väljare, dels att få Sverigedemokraternas stöd vid nyckelomröstningar utan att behöva formellt förhandla med partiet och utan att lyfta bort pariastämpeln.

⁶¹ I Olof Ruins klassiska verk *Mellan samlingsregering och tvåpartisystem från 1968* räknar han inte Sveriges kommunistiska parti/Vänsterpartiet kommunisterna till de demokratiska partierna, se Ruin (1968), sid 15.

Såväl Moderaternas som Socialdemokraternas valplattformar inför 2018 års val betonar områden som utgör nyckelområden för Sverigedemokraterna, främst brott och straff och hårdare krav på invandrare.⁶²

I en jämförande studie visar Bale med kolleger att redan tidigt valde flera konservativa och liberala men även socialdemokratiska partier att möta hotet från nya populistiska radikala högerpartier med att anpassa sig till deras nyckelfrågor om invandring.⁶³

Huruvida strategin att lägga sig nära Sverigedemokraterna på viktiga områden verkligen skulle fungera är oklart. Risken är att väljare snarare ser Sverigedemokraterna som ett trovärdigare parti samt att exempelvis socialdemokratiska kärnväljare inte entusiasmeras när Socialdemokraterna börjar profilera sig på sakområden som i första hand förknippas med Sverigedemokraterna eller med en äldre tids moderater. Forskning visar ganska entydigt att det är svårt för partier med ideologisk förankring kring välfärdsstat och samsällsättning att nå så kallat sakfrågeägarskap kring frågor om brott/straff och invandring.⁶⁴

Om väljare då tar steget att byta parti är dock inte alldeles självklart. Dessutom vet ingen om Sverigedemokraterna skulle nöja sig med att sakpolitiken ändras i deras riktning men utan att deras pariastämpel ändrades. Hittills har partiet i varje fall hållit korten nära kroppen, men när partiledningen tydligt markerar att de kommer stödja det parti eller block vars migrationspolitik är mest strikt antyder det möjligen att de kan tänkas nöja sig med att få indirekt inflytande över svensk politik snarare än formell. Mer troligt är kanske att en sakpolitisk anpassning till Sverigedemokraternas sakfrågor från övriga

partier i praktiken skulle vara en led i den process som ledde till att pariastämpeln på Sverigedemokraterna lyftes bort. Ungefär en sådan utveckling har skett hos de danska Socialdemokraterna.

Det är värt att notera att Sverigedemokraterna, under den senare delen av mandatperioden, har pekat ut Centerpartiets inflytande som lika skadligt som Miljöpartiet. Partiet har därmed svårt att tolerera något av de nuvarande regeringsalternativen.

---

⁶² Socialdemokraterna (2018); Moderaterna (2018).

⁶³ Bale et al (2010), sid 421.

⁶⁴ Bech Seeberg (2018).

KAPITEL 8

**DECEMBERÖVERENSKOMMELSEN:
UNIK, MISSLYCKAD LÖSNING ELLER
INTERNATIONELL MAINSTREAM?**

Den 9 oktober 2015 kollapsade Decemberöverenskommelsen i och med att Kristdemokraterna hoppade av uppgörelsen. Att uppgörelsen kom till stånd var i backspegeln i sig inte så förvånande. När partikonstellationerna i ett parlament inte förmår bilda någotsånär säkra och förutsägbara majoriteter för regeringsmakten – och för regeringens viktigaste instrument, statsbudgeten – sätts det politiska systemet under press.

På kort sikt lever partierna med de givna konstitutionella förutsättningarna. Att omedelbart efter ett val ännu en gång gå till valjarna är sällan attraktivt. Då återstår inte mycket annat än att antingen ompröva de ideologiska blockeringar som gör samarbeten mellan vissa partier svåra eller omöjliga eller att finna något slags formel med vilken situationen kan hanteras.

Decemberöverenskommelsen var precis en sådan formel. Att den tillkom var därför i sig inte så konstigt. Eftersom starka spänningar mellan partierna egentligen var den fond mot vilken den bildades var det inte heller alldeles märkligt att den sprack. Det är inte heller alldeles oväntat att partierna har fortsatt att agera som om avtalet fortsatt gällde. Så länge ingen alternativ regeringskonstellation kan bildas har partierna svårt att undvika att agera i Decemberöverenskommelsens anda av minoritetstolerans.

Även om också oppositionspartier kan få ganska stort inflytande vid skrala och

svajiga majoritetsförhållanden i parlamentet förefaller partier ingalunda nedvärdera själva regeringsmakten. Med den följer en lång rad fördelar i relation till exempelvis myndighetsstyrning men framförallt i relation till kontrollen över statsbudgeten. Just att finna något slags lösning på hur en regering ska klara misstroendeomröstningar och omröstningar om statsbudgeten är också det som kännetecknar de internationella exempel på decemberöverenskommelseliknande uppgörelser som finns. Där någonstans förefaller regeringsmaktens kärna ligga. Förutom att överleva som regering är det kontroll över statsbudgeten som tycks vara regeringspartiers smärtgräns. Att potentiellt kunna vinna parlamentsomröstningar på vanliga sakområden förefaller i stället vara vad de partier kräver som överväger att ingå avtal av ungefär den typ som presenterades i Sverige den 29 december 2014.

Fianna Fáil Fine Gael

(*oppositionsparti*) (regeringsparti)

UTFÄSTER SIG ATT:

- avstå från att rösta vid val av premiärminister;
- medverka till att regeringsbudgetar utformas i enlighet med ett antal framförhandlade principer;
- stödja regeringen vid förtroendeomröstningar samt vid budgetomröstningar;
- medverka till att ett kvittningssystem används mellan partierna vid ett antal internationella sammanhang.

UTFÄSTER SIG ATT:

- acceptera att Fianna Fáil är ett självständigt oppositionsparti som inte står bakom regeringens program;
- erkänna Fianna Fáils rätt att lägga fram motioner i parlamentet i enlighet med Fianna Fáils eget valmanifest;
- tillåta att oppositionsmotioner (förutom budgetmotioner) hanteras på sådant vis att parlamentet kan behandla dem i vanlig ordning;
- implementera förslag enligt ett antal principer som också framförhandlats;
- undvika "policyövertaskningar";
- medverka till att introducera en reformerad budgetprocess.

Decemberöverenskommelsen framställdes i svensk debatt som unik och märklig. Faktum är att den har flera internationella kusiner. En snarlik uppgörelse är det avtal som det irländska regeringspartiet Fine Gael slöt med det största oppositionspartiet Fianna Fáil efter valet i februari 2016. Det största partiet efter valet, Fine Gael, misslyckades vid inte mindre än tre omröstningar i parlamentet att nå erforderlig majoritet för att kunna bilda en minoritetsregering. Samtidigt meddelade det största oppositionspartiet, Fianna Fáil, att man bestämt motsatte sig att bilda en majoritetskoalition med Fine Gael. Dessutom gjorde ledaren för Fine Gael klart att något nyval inte skulle komma i fråga. Partierna stod alltså vid ett dödläge.⁶⁵

Lösningen blev en "Confidence-and-Supply"-uppgörelse mellan Fine Gael och Fianna Fáil. Partierna enades i ett formellt dokument om att Fianna Fáil skulle tillåta Fine Gael att bilda regering och att regeringen skulle få igenom sin budget. Kärnan i uppgörelsen var att Fianna Fáil skulle rösta med regeringen vid såväl förtroendeomröstningar som vid budgetomröstningar. Regeringspartiet, Fine Gael, accepterade å sin sida via specifika klausuler i det framförhandlade avtalet, att Fianna Fáil fortsatt var ett oppositionsparti med full frihet att rösta mot regeringen i alla andra frågor och att Fianna Fáil kunde lägga fram motioner i parlamentet i enlighet med sitt eget valmanifest. Dessutom hade partierna enats om ett antal sakpolitiska överenskommelser angående bland annat skatter, bostadspolitik, kriminalpolitik. En del av dessa knyts dock till ganska vaga målsättningar.

⁶⁵ RTE, 6 maj 2016.

⁶⁶ Fianna Fáil (2016).

Överenskommelsen ska gälla under drygt två år fram till utgången av 2018 då en utvärdering kommer att ske. I avtalet påpekas uttryckligen att överenskommelsen är ”politisk” och därför inte kan göras till föremål för juridisk prövning.⁶⁷ Våren 2018 förefaller partierna vara inställda på att förlänga avtalet in i 2019.⁶⁸ Till skillnad från Decemberöverenskommelsen har alltså den interna debatten i avtalspartierna inte lett till sådana spänningar att avtalet har brutits.

De irländska och svenska arrangemangen har flera likheter gällande vilka utfästelser avtalspartierna gör. Vidare har båda avtalen en tidshorisont. Det irländska avtalet spänner dock inte över ett framtida val men ska ”utvärderas” efter två år (senare förlängt). I båda fallen regleras partiernas beteende på ett närapå konstitutionsliknande vis, men båda avtalen betonar att det är ”politiska” förutsättningar som ligger bakom. En skillnad är ju dock att det irländska avtalet också innehåller ett antal specifika sakpolitiska uppgörelser.

Liknande uppgörelser har funnits i exempelvis Storbritannien, Australien och på Nya Zeeland i flera olika omgångar. Den engelska termen ”Confidence and Supply” innebär att ett oppositionsparti utfäster sig att stödja regeringen i förtroendestämningar men samtidigt förbehåller sig oppositionspartiet rätten att fortsatt stödja sin egen politik även om det innebär att regeringen då skulle åsamkas nederlag i sakfrågestämningar. Vanligen utfäster sig oppositionspartiet även att stödja regeringens budget. Confidence and Supply är väl etablerat i anglosaxisk politisk kultur för de tillfällen av politiska läsningar som är av sådan karaktär att majoritetsregeringar inte kan bildas men där samtidigt alter-

nativa minoritetsregeringar saknar stödparti – och där partierna samtidigt vill undvika nyval. Denna ganska väl utarbetade politiska tradition är alltså den ram inom vilken Decemberöverenskommelsen kan skrivas in vad gäller tillkomstkäl, innehåll och upplägg.

Ytterligare ett aktuellt exempel på Confidence and Supply som fungerar under våren 2018 är det brittiska Torypartiets uppgörelse med det nordirländska regionpartiet DUP. När de Konservativa förlorade sin majoritet i underhuset efter nyvalet i juni 2017 ställdes partiledningen inför några mindre aptitliga alternativ. Potentiellt fanns inget självklart stödparti för regeringen som därför i princip riskerade att när som helst bli nedröstad. I det läget kunde de Konservativa i och för sig gå till ännu ett nyval men väldigt lite talade för att det skulle leda till ett bättre läge i parlamentet för regeringen. Även den brittiska regeringen valde då en ”decemberöverenskommelseväg”.

Genom en Confidence-and-Supply-uppgörelse med ett av de små regionala partierna, Nordirländska DUP (Democratic Unionist Party) skapades en formel som tillgodosåg två aspekter: DUP skulle stödja den konservativa regeringen vid eventuella misstroendeförklaringar och vid budgetomröstningar. Priset Tory får betala är i första hand ett extra regionalstöd till Nordirland på 1 miljard pund.⁶⁹ Dessutom tillåts DUP rösta som det vill förutom om regering och budget.

Medan Torypartiet alltså lyckades behålla regeringsmakten och fick försäkringar om att statsbudgeten skulle få stöd kunde DUP å sin sida dels undvika att Labour kom till makten, dels fortsätta att agera som ett oppositionsparti på flertalet andra politikområden. För DUP var Labour ideologiskt avlägset.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ *Independent*, 1 januari 2018.

⁶⁹ *The Telegraph*, 26 juni 2017.

Samtidigt var DUP med sin speciella form av protestantiskt färgad nationalism och sociala konservatism för ideologiskt avvikande för Tory – som samtidigt också ville undvika att regeringsmakten gled över till Labour. Grunden för uppgörelsen var alltså, förutom det rena maktspelet, ideologiska motsättningar som delvis går på tvärs mot en rätlinjig vänster–högermotsättning. Att ta steget till att bli ett formellt stödparti hade tvingat såväl DUP som Tory till en räkna svårsmälta kompromisser på en rad områden.

Samma grundförutsättningar som för uppgörelsen mellan irländska Fine Gael och Fianna Fáil, brittiska Tory och DUP och svenska Decemberöverenskommelsen gällde i princip när det brittiska Labourpartiet 1977–1978 slöt ett avtal med Liberalerna, den så kallade Lib-Lab Pact. Efter ett antal misslyckade fyllnadsväl hade Labourregeringen förlorat sin majoritet i underhuset. Ett nyval riskerade enligt opinionsundersökningar att leda till en vinst för Torypartiet. Samtidigt fanns inget uppenbart stödparti för Labourpartiet i parlamentet. Ideologiskt var avståndet mellan Liberalerna och Labour stort men för Liberalerna var utsikterna att en konservativ regering skulle bildas knappast heller tilltalande.

I Lib-Lab Pact stödde Liberalerna Labourregeringen mot löftet att regelbundet få möta regeringsmedlemmar för ”konsultationer”. Partierna var dock i princip fria att rösta efter egen vilja i parlamentet. Något formellt löfte om att stödja regeringens budgetar eller att rösta med regeringen vid förtroendeomröstningar innehöll uppgörelsen inte. I de avseendena vilade överenskommelsen mer på informell grund. Slutligen, i maj 1979, drog Liberalerna tillbaka sitt stöd och regeringen tvangs avgå efter att ha förlorat en förtroendeomröstning.⁷⁰

Likheterna mellan Decemberöverenskommelsen och de gällande brittiska och irländska Confidence-and-Supply-avtalen är relativt stora men naturligtvis är de inte identiska. Om än i begränsad omfattning innehåller såväl det brittiska som det irländska avtalet några specifika sakfrågeuppgörelser den svenska uppgörelsen gjorde. Det brittiska avtalet tänks gälla under mandatperioden medan det svenska tänktes spänna över två mandatperioder. Det irländska avtalet var först avsett att gälla i ett och ett halvt år men förefaller förlängas. Det som förenar alla tre avtalen är deras fokus på att regeringen kan säkra sin överlevnad och sina budgetar via avtalspartners hjälp. Avtalspartnern – DUP i Storbritannien, Fianna Fáil i Irland och allianspartierna i Sverige – får samtidigt fria händer att agera oppositionsparti vid i stort sett alla vanliga sakfrågor.

Vi kan konstatera, att den här typen av överenskommelser kännetecknas av ett par gemensamma förutsättningar. Fördragspartierna ställs inför vad som i princip är en pest- eller kolerasituation och tvingas in i en paniklösning. I slutändan är det ändå så att de betraktar det ena alternativet som något mer uthärdligt och det finns trots allt en viss systematik i de varianter vi studerat. För det första förenas partierna i att de inte ser något annat regeringsalternativ vara möjligt givet rådande mandatfördelning och ideologisk profil bland parlamentets partier. Alternativa regeringar till den rådande regeringen är alltså värre, eller i varje fall ouppnåeliga, även enligt det fördragslutande oppositionspartiet. För det andra förenas fördragspartierna i att de står så långt från varandra ideologiskt att de i nuläget har mycket svårt att motivera kompromisser av sådan omfattning att något slags koalition eller stödpartiarrangemang är möjligt.

---

⁷⁰ Kirkup (2012).

Uppgörelserna ger en indikation på vad som är regerings- och oppositionspartiernas yttersta reträttgräns. Givet förutsättningarna står det klart att förutom det självklara målet för regeringspartier att behålla regeringsställningen, är det budgetkontroll som prioriteras över allt annat. Det eller de fördragsslutande partiet/ierna förefaller i stället dra slutsatsen att ska en regering kunna sitta kvar måste budgetmakten faktiskt ligga hos regeringen. I stället är det alla andra policyområden som det fördragsslutande oppositionspartiet får inrikta sig på att få inflytande över via de alternativa majoriteter i parlamentet som kan utkristalliseras via vanligt oppositionsarbete. Regeringspartiet får helt enkelt acceptera att potentiellt lida en mängd nederlag i parlamentet eller åtminstone få finna sig i att bli ganska passivt med få propositioner. Alternativt sätts stor press på regeringen att finna kompromisslösningar med oppositionen.

Även om antalet fall av avtal liknande Decemberöverenskommelsen är relativt litet kan vi ändå dra följande tentativa slutsatser beträffande förutsättningar för det svenska valet 2018. I grunden bygger Decemberöverenskommelsen och dess internationella kusiner på ideologiska lösningar i partisystemet i kombination med realpolitiska strategiska överväganden där nyval inte ser ut att kunna lösa regeringsfrågan.

Grundproblematiken i det svenska partisystemet torde efter valet 2018 fortsatt vara Sverigedemokraternas pariastatus. Hittills har partierna inte förmått lämna Decemberöverenskommelsen i praktiken, trots att avtalet formellt kollapsade i oktober 2015. Grundförutsättningarna är oförändrade. Väljarna tycks inte heller vara på väg att lösa regeringsfrågan åt partierna i så måtto att någon tydlig majoritet för något block är på väg att växa

fram. Tvärtom, såväl de rödgröna som allianspartierna har våren 2018 långt kvar till egen blockmajoritet. Så länge Sverigedemokraterna fortsätter att behandlas som ett pariparti av övriga partier är regeringsfrågan därför olöst och potentiellt komplicerad. Övriga partier får fortsatt svårt att på ett förutsägbart sätt kunna dra nytta av Sverigedemokraternas röster i riksdagen, inklusive beträffande den för regeringspartier utomordentligt viktiga budgeten.

Om inte något eller några av de övriga partierna omprövar vad det skulle innebära att antingen börja samarbeta aktivt över den gamla blockgränsen eller med Sverigedemokraterna är det svårt att se annat än att något slags informellt Decemberöverenskommelseliknande tillstånd kommer fortsätta att gälla – vilket också, som vi sett ovan, inte är alldeles unikt internationellt. Problemet för partiledningarna är samtidigt att de har erfarenheten av delvis mycket starkt internt motstånd i flera partier mot Decemberöverenskommelsen. Den erfarenheten kan möjligen driva partiledningar i famnen på varandra där de normalt annars helst skulle fortsätta att agera inom ramen för de traditionellt etablerade blocken.

KAPITEL 9

SLUTSATSER:

TILLBAKA TILL RUTA 1?

BESVÄRLIGA VÄGVAL EFTER VALET 2018

KONSTITUTIONELLA MÖJLIGHETER?

Partierna står inför besvärliga ideologiska vägval. Decemberöverenskommelsen var ett försök att hantera det faktum att de ideologiska spänningarna var så stora att partierna inte förmådde samla sig i majoritetsalternativ. Överenskommelsen löste dock knappast grundproblemet, men efter att den föll blev det extra tydligt att svåra politiska frågor i svensk politik saknade svar. Efter valet 2018 riskerar därför partierna att vara tillbaka på ruta 1, det vill säga där de befann sig dagen efter valet 2014.

Visst skulle vi kunna peka på att den tidigare svenska konstitutionen med två kammare och ett valsätt som delvis gynnade större partier hjälpte det politiska systemet till majoritetsregeringar utan att dåtidens pariparti, kommunisterna, behövde utnyttjas. Men som vi visat ovan var tvåkammarsystemets regelverk inte någon garant för att majoritetsalternativ kunde bildas inom de två demokratiska blocken. För att då undvika att hamna i beroende av Vänsterpartiet kommunisterna valde Tage Erlander att dels bilda koalition med Bondeförbundet (1951–1957), dels att utlysa extra val 1958. Visserligen hade Socialdemokraterna redan på 1930-talet regerat med Bondeförbundet. Men koalitionen på 1950-talet får ändå betraktas som en utmaning för såväl Socialdemokraterna som för Bondeförbundet såtillvida att båda partierna behövde tona ned sina ideologiska motsättningar. Att även utlysa extra val innebar att Erlander valde bort alternativet att ta stöd från riksdagens pariparti. Valresultatet stärkte Socialdemokraterna tillräckligt mycket för att partiet åter kunde regera utan att behöva ta till stöd från det ideologiskt avlägsna kommunistpartiet.

De internationella exemplen visar också tämligen entydigt att trots konstitutionella

olikheter landar partierna förr eller senare i ideologiska avgöranden där ibland smärtsamma och komplicerade kompromisser står på dagordningen. Trots att den tyska grundlagen verkligen underlättar för partierna att närma sig varandra i olika former av koalitionsöverenskommelser för att uppnå majoritetsregeringar är det i slutändan ideologiska vägval partierna ställs inför. Konstitutionens utformning för att få partierna att söka majoritetslösningar har heller inte avskräckt en relativt stor andel av den tyska väljarkåren från att rösta på paripartierna Die Linke och Alternative für Deutschland. Karaktären på de ideologiska kompromisser och beslut som de tyska partierna nu står inför kommer förmodligen att påverka tysk politik för lång tid framåt.

I Storbritannien hindrade inte ett för UKIP ogynnsamt valsysteem partiet från att ändå få ökat inflytande. Valsystemet missgynnar små, geografiskt utspridda partier och borde egentligen ha fått till konsekvens att få väljare valde UKIP för att inte riskera att rösterna blev bortkastade. Trots det ökade UKIP:s väljarstöd kraftigt fram till valet 2015 och partiet kunde därför driva opinion i EU-frågan nästan lika effektivt som om partiet varit representerat i parlamentet.

Att UKIP växte till var dock inte en naturlag. Partiet fick draghjälp av övriga partier. Toryledaren David Cameron lovade inför 2010 års parlamentsval begränsad migration – en av UKIP:s centrala frågor. Senare försökte Cameron via löften om folkomröstning om Storbritanniens EU-medlemskap desarmera de ideologiska spänningar kring EU som bubblat inom Torypartiet sedan decennier. Därmed bidrog han också till att UKIP:s främsta fråga fick en än mer framträdande

plats på agendan. Camerons EU-utspel kom den 23 januari 2013.⁷¹ UKIP hade då redan ökat en del i opinionen men fortsatte därefter till rekordnivåer. I EU-valet 2014 nådde UKIP 26,6 procent och blev största parti. De interna ideologiska valen inom framförallt Tory fick alltså stora konsekvenser långt bortom effekterna av det brittiska valsysteemets dämpande inverkan på antalet partier i parlamentet. Camerons strategi slog från hans synpunkt helt fel. UKIP:s inflytande blev knappast mindre utanför parlamentet än om partiet hade varit innanför.

Ibland framförs tanken att regelverket för den svenska riksdagens budgetprocess, som är uttryckligen anpassat för minoritetsregeringar, borde ändras. En reform som skissats är att ge riksdagspartierna, inklusive oppositionen, större inflytande över statsbudgeten på bekostnad av regeringens makt.⁷² Tanken bakom förslaget är att det därmed skulle bli lättare för oppositionspartierna att tolerera en minoritetsregering. Då skulle kanske en del av de lösningar som vi ser i modern svensk politik dämpas. Vi är dock inte övertygade om att en sådan regelförändring skulle underlätta för partierna att komma överens. Förvisso har både Moderaterna och Kristdemokraterna argumenterat för att allianspartierna borde lägga fram och försöka få igenom en alliansbudget. Samtidigt har Alliansen som helhet de facto faktiskt avstått från att ta ett sådant steg. Informellt lever Decemberöverenskommelsen i praktiken vidare just vad gäller hanteringen av budgeten. Våra internationella exempel visar entydigt att det är budgetmakten regeringspartier bevakar över allt annat. Makten över budgeten är det viktigaste för

regeringspartierna, om regeringen i övrigt ska acceptera att oppositionen fortsätter att agera som opposition – med möjlighet att rösta ner regeringen på i stort sett samtliga sakområden.

Fram till 1997 var det något enklare för riksdagen att ändra i regeringens budget om oppositionen var enad i riksdagsbehandlingen. Även om de borgerliga och Vänsterpartiet stod långt ifrån varandra kunde de ibland göra upp kring vissa delar, vilket innebar att styrningen av de finanspolitiska ramarna var ganska svaga. Med de nya reglerna om att riksdagen fattar beslut om hela budgetens utgiftsnivåer, blev det mindre troligt att oppositionens olika delar skulle kunna enas kring ett gemensamt helhetsalternativ till regeringens. Med relativt tydliga block där det ena blocket åtnjöt majoritet och bildade regering minskade risken för att regeringen skulle drabbas av nederlag i den ekonomiska politiken. Trots att tre nya partier gjort entré i riksdagen, med inledningsvis oklar blocktillhörighet, har minoritetsregeringar kunnat ha någotsånär kontroll över budgetmakten. Det har i politiken funnits en bred samsyn om att dessa regler tjänat Sverige väl. Sannolikheten att partierna via en ny regeländring ger upp den centrala fördel som ett regeringsinnehav genom budgetmakten innebär är troligen ganska liten. Om så ändå skulle ske ändras förutsättningarna för politisk maktutövning i grunden. Inte heller skulle partierna kunna undvika att behöva ta ställning ideologiskt kring vilket eller vilka partier man i så fall skulle göra upp med om olika delar av budgeten.

⁷¹ BBC, 23 januari 2013.

⁷² Se exempelvis Lindvall et al (2017), sid 189: ”regeringens makt över budgetprocessen får inte bli alltför stor, om oppositionspartierna ska kunna gå med på att låta en minoritet styra. Fortsatta reformer av budgetlagstiftningen bör därför ha som mål att budgetprocessen ska vara ordnad och planmässig, men utan att oppositionspartierna ställs inför fait accompli.”

Problemet med konstitutionella förändringar är sannerligen inte bristen på idéer. Ett förslag som förts fram i debatten är justeringar av valsystemet för att i någon mån minska proportionaliteten, till exempel genom slopade utjämningsmandat. Ett annat går ut på att ändra regelverket för extra val, så att mandatperioden börjar om efter ett nytt valresultat. Tanken är att den nya regeringschefen därmed skulle få fyra år på sig att göra avtryck i politiken. Det skulle i sin tur göra det lättare för partierna att komma ur en svår politisk låsning efter ett val.

Utifrån erfarenheten från andra länder, med andra valsystem, har vi svårt att se att det går att komma runt grundproblemet genom någon form av konstitutionell justering. Även om det till exempel kan finnas poänger med att se över regelverken för extra val, är det svårt att se att ett nyval skulle lösa de grundläggande dilemman som regeringsbildare i hela västvärlden numera står inför. Visst skulle kanske en något minskad proportionalitet i valsystemet via exempelvis slopade utjämningsmandat eller liknande något dämpa antalet partier i riksdagen. Däremot skulle sådana åtgärder knappast minska förekomsten av situationer där regeringar ställs inför potentiella hot från såväl populistisk höger som alternativ åt vänster. Pressen på traditionella partier från olika ideologiska läger att försöka värka fram något slags majoriteter skulle nog inte försvinna.

Utan att bli alltför uppgivna kring vad konstitutionella reformer kan åstadkomma kan vi ändå konstatera att grundlagsreformer knappast är något slags mirakelkur eller quick fix som räddar partierna från att behöva fatta besvärliga beslut. I slutändan handlar politik om politiska val. Ideologi ger partierna moraliska riktningsskyltar och det är i det långa loppet omöjligt för partierna att inte använda sig av dem.

Det är också klokt att ha i åtanke att konstitutionella förändringar kräver politiska beslut. Historien om Decemberöverenskommelsen visar tydligt att varje förändring av spelreglerna – även bortom lagtexten – kan mötas med stor misstänksamhet. Det politiska priset blir för högt för de etablerade partierna.

POLITISKA MÖJLIGHETER

Det är således svårt att identifiera några konstitutionella lösningar på svårigheterna i dagens svenska politik att skapa stabila och handlingskraftiga regeringar. Problemet är i första hand politiskt, inte konstitutionellt. Lösningen behöver därför också vara politisk, inte konstitutionell.

Vilka är då de politiska vägar som erbjuds, givet att valet 2018 utmynnar i ett resultat snarlikt valutgången 2014? Vi har tidigare pekat ut tre huvudspår för hur regeringsfrågan skulle kunna lösas: bryt isoleringen av Sverigedemokraterna, slut en ny Decemberöverenskommelse eller samarbeta över blockgränsen. Men hur framkomliga är egentligen dessa tre vägar?

Om allianspartierna väljer att *bryta isoleringen av Sverigedemokraterna* genom någon form av stödpartiarrangemang skulle de kunna bilda regering efter valet 2018, även om de rödgröna partierna blev större än Alliansen. En sådan alliansregering skulle vara beroende av Sverigedemokraternas röster i varje enskild votering där de rödgröna röstade emot. På sikt krävs sannolikt någon form av samverkan eller samarbete mellan Alliansen och Sverigedemokraterna. Centerpartiet och Liberalerna har varit tydliga med att de inte kan tänka sig en sådan lösning – och har dessutom uteslutit att alls bilda regering med Sverigedemokraterna som stödparti – och därigenom bundit sig vid masten. Deras medlemmar vill inte ha någon samverkan med Sverigedemokraterna, och det är heller

inte särskilt sannolikt att deras väljare vill det.

I händelse av att allianspartierna blir större än de rödgröna skulle de i stället för att formellt bryta isoleringen av Sverigedemokraterna ändå kunna försöka bilda regering. En sådan regering skulle dock också vara beroende av Sverigedemokraternas röster vid varje votering där de rödgröna röstade emot. Visserligen kan en regering tåla en del nederlag, det gör den nuvarande rödgröna regeringen och det gjorde alliansregeringen 2010–2014. Med budgeten är det svårare. Decemberöverenskommelsen tillkom som en direkt följd av den rödgröna regeringens budgetnederlag 2014. För att klara budgeten skulle därför behovet av någon form av uppgörelser med Sverigedemokraterna snabbt tränga sig på men just sådana samarbeten har Centern och Liberalerna uteslutit.

Oavsett styrkeförhållandet gentemot de rödgröna kan de borgerliga partierna behöva hantera en situation där Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna är större än Alliansen. En sådan situation ger SD stora möjligheter att fälla förslag från en eventuell alliansregering genom att helt enkelt rösta på det största oppositionspartiet – oavsett om den rödgröna oppositionen agerar gemensamt.

Moderaternas ras i opinionen efter att Anna Kinberg Batra öppnat dörren för samarbete med Sverigedemokraterna är ett spår som förskräcker. På senare tid har både politiska experter och politiska veteraner pekat ut en moderat enpartiregering som ett sannolikt alternativ.⁷³ En sådan lösning kan naturligtvis inte uteslutas. Sverigedemokraterna skulle kanske kunna tänka sig att aktivt rösta för en sådan regering, eftersom den inte inkluderar Centerpartiet, vars migrationspolitik Sverigedemokraterna avskyr.

Men en sådan moderat enpartiregering skulle bli oerhört svag. I varje enskild viktig

omröstning skulle den behöva aktivt stöd inte bara från de borgerliga partier som står utanför regeringen utan också från Sverigedemokraterna. Skulle Liberalerna och Centerpartiet verkligen vilja och dessutom klara av att under fyra år aktivt stödja en sådan regering, när de själva sagt sig aldrig kunna medverka i en sådan? Och om Sverigedemokraterna och Socialdemokraterna tillsammans är större än Alliansen, varför skulle då Sverigedemokraterna med självklarhet i fyra års tid stödja en moderat minoritetsregering? Risken finns att den politiska instabiliteten under en sådan regering skulle överträffa turbulensen för åren 2014–2018. Det är värt att notera att debatten om regeringsfrågan lever även inom Sverigedemokraterna. Det finns strömningar som oroar sig för högersvängen i den ekonomiska politiken, och som vill markera en större samhörighet med socialdemokratin, trots att relationen mellan själva partierna är iskall. Även om Sverigedemokraterna föredrar en M-regering framför en koalition med hela Alliansen, kommer ledningen att ha incitament för att markera sin självständighet.

Ibland lyfts Ola Ullstens folkpartistiska regering 1978–1979 med bara 39 av riksdagens 349 mandat bakom sig fram som ett exempel. Men Ola Ullsten släpptes fram just därför att det var mindre än ett år kvar till riksdagsvalet, och hans regering kunde därför också accepteras av Socialdemokraterna.

Internationellt finns det visserligen en rad exempel på hur populistiska radikala högerpartier faktiskt har accepterats. Men i flera fall – exempelvis i våra nordiska grannländer – har dessa partier varit närvarande i partisystemen betydligt längre än vad Sverigedemokraterna har varit. ”Karenstiden” för SKP/VPK/V var flera decennier lång och samma utdragna process har gällt även i Norge och Danmark. På kort sikt förefaller det därför mindre

⁷³ Se exempelvis Olof Ruin i *Dagens Industri* (2017), 17 december. Jämför *Svenska Dagbladet*, 21 oktober 2017; Torbjörn Nilsson i *Expressen* (2018), 9 mars.

sannolikt att Sverigedemokraternas ställning som isolerat pariparti skulle förändras.

Däremot är det möjligt att paristämpeln i sig behålls, men att övriga partier närmar sig Sverigedemokraterna på viktiga sakområden. För det första kan partiledningarna då hoppas vinna tillbaka väljare som har flyttat till Sverigedemokraterna. För det andra skulle ett sakfrågenärmande möjliggöra stöd från Sverigedemokraterna vilket i det större spelet om regeringsfrågan och om viktiga sakområden kan bli betydelsefullt. De partier som har lovat att ”inte samarbeta” med Sverigedemokraterna skulle då kunna erhålla Sverigedemokraternas stöd utan några formella samarbeten. Både Moderaterna och Socialdemokraterna har under 2017–2018 visat tecken på att gå i en sådan riktning. Sverigedemokraterna har också markerat att de värderar det reella inflyandet över sakpolitiken högre än att släppas in vid förhandlingsbordet.

Hur trolig är då *en ny Decemberöverenskommelse*? En sådan lösning kan inte fullständigt uteslutas, men är heller inte särskilt trolig. Decemberöverenskommelsen kom till i ett akut krisläge och där de flesta partierna hade ett gemensamt intresse av att undvika ett osäkert extra val. Trots att Decemberöverenskommelsen ursprungligen kom från de borgerliga orkade inte Kristdemokraterna och Moderaterna bära överenskommelsen ens under dess första år, och det är i högsta grad tveksamt om Centerpartiet och Liberalerna efter fyra år i opposition skulle förmå bära en sådan överenskommelse under perioden 2018–2022. Allianspartiernas paradoxala bekymmer är att de genom majoritetsförhållandena i riksdagen skulle kunna avsätta den socialdemokratiskt ledda rödgröna regeringen vilken dag som helst, men att de genom isoleringen av Sverigedemokraterna väljer att inte utnyttja denna möjlighet. En sådan återhållsamhet kostar förstås på – varje oppositionsparti vill ju regera för att få möjlighet att genomföra sin politik och sätta avtryck på

samhällsutvecklingen. Samtidigt ska vi komma ihåg att allianspartierna faktiskt agerat i Decemberöverenskommelsens anda i den ekonomiska politiken, från att avtalet sades upp i oktober 2015 till dags dato. Ett möjligt undantag är striden om skatterna hösten 2017 – som löstes genom ett kompromissförslag från regeringens sida.

Moderaterna har genom Ulf Kristersson ett starkare ledarskap än vad partiet hade under Anna Kinberg Batras tid, och därför finns det kanske också bättre förutsättningar att hålla samman partiet bakom en ny uppgörelse i Decemberöverenskommelsens anda. Decemberöverenskommelsen byggde på idén om att bevara blockpolitiken, något som traditionellt har gynnat Moderaterna. Det var dåvarande moderatledaren Fredrik Reinfeldt som i valrörelsen 2014 argumenterade för att det block som blev störst efter valet skulle få regera, medan Socialdemokraterna argumenterade emot. Dessutom visar internationella jämförelser att det är fullt möjligt att få ett decemberöverenskommelseliknande arrangemang att fungera. Närmast ligger det irländska fallet som nu är inne på sitt tredje år.

I en svensk kontext utgör dock Vänsterpartiets position ett särskilt dilemma. De borgerliga partierna hade goda skäl att tydliggöra det rödgröna regeringsunderlaget före 2014. Men konsekvensen blev att Socialdemokraterna och Miljöpartiet pressades att samarbeta till vänster om den ekonomiska politiken. Det bidrog starkt till kritiken mot Decemberöverenskommelsen. Kritiken mot Decemberöverenskommelsen har också tilltagit efter avtalets fall. På den borgerliga sidan väcker avtalet i dag tydliga antipatier. Få toppolitiker är beredda att försvara uppgörelsen. En ny ”Decemberöverenskommelse” kan inte uteslutas, men den framstår inte som särskilt sannolik.

Kommer då regeringsfrågan att lösas genom *samarbete över blockgränsen*? För en sådan lösning talar att de ideologiska motsättningarna

i svensk politik faktiskt har minskat under de senaste decennierna. Socialdemokraterna har under flera decennier glidit mot mitten. Tidigt 2000-tal gjorde Moderaterna samma resa från motsatt håll. Sedan 2014 har partiet återigen tagit steg till höger i till exempel synen på arbetsrätten. Men fortfarande råder en bred samsyn om behovet av ett fritt näringsliv och idén om att värna välfärdsstaten. I migrationspolitiken har Socialdemokraterna och Moderaterna rört sig i samma mer restriktiva riktning, där har splittringen inom respektive block snarare ökat. I december 2014 betonade de borgerliga partierna att de var beredda att samarbeta om formerna, snarare än i sak. Under mandatperioden har det motståndet luckrats upp, och regeringen och olika borgerliga partier har nått en rad breda överenskommelser. Lockelsen i stabil regeringsmakt skulle också kunna öka via kontrollen av statsbudgeten – och vi har i den tidigare framställningen visat hur viktig kontrollen över budgeten är för partierna.

Men det finns också mycket som talar emot ett regeringssamarbete över blockgränsen. Ett sådant samarbete har hittills varit mycket ovanligt i svensk politik. Koalitionen mellan Socialdemokraterna och Bondeförbundet 1951–1957 är det senaste formella tillfället. Centerpartiet stödde också mer informellt den socialdemokratiska regeringen 1995–1998 genom samarbete i Finansdepartementet om budgetfrågor. I övrigt har svensk politisk logik varit inriktad på att två block står emot varandra i själva regeringsfrågan.

Även i ett dagspolitiskt perspektiv är ett regeringssamarbete över blockgränsen svårt att ro i hamn. För Socialdemokraterna vore den ultimata lösningen att Alliansen efter en valförlust luckrades upp och att Centerpartiet och Liberalerna tog steget in i en socialdemokratiskt ledd regering. Men det är ett mycket stort steg att ta för Centerpartiet och Liberalerna. De har gått till val för att bilda en alliansregering och det var för att de skulle

bilda en sådan som deras väljare röstade på dem. Dessutom skulle en blocköverskridande regeringsbildning försvåras av att ha föregåtts av en valrörelse som troligen varit mycket hård och polariserande. De båda borgerliga mittenpartierna skulle också få svårt att hävda sig i regeringen gentemot Socialdemokraterna om opinionsläget våren 2018 står sig fram till valdagen. De är helt enkelt för små.

Visserligen är Alliansen inte lika sammanhållen som tidigare. Moderaterna kommer inför valet 2018 att lägga fram ett eget valmanifest, vilket partiet inte gjorde inför valen 2010 och 2014. När Fredrik Reinfeldt förde Moderaterna mot mitten av den politiska skalan underlättade han en gemensam allianspolitik och lade grunden för Alliansens framgångar. Moderaternas återgång till att något mer betona det konservativa benet i sin liberalkonservativa ideologi har skapat nya spänningar i Alliansen. Migrationsfrågan samt regeringsfrågan och synen på Sverigedemokraterna – och kanske även frågor om brott och straff – splittrar de borgerliga partierna.

Men paradoxalt nog har Moderaternas högergir i till exempel synen på arbetsrätten inneburit att partiet närmat sig de andra borgerliga partierna. I den ekonomiska politiken är det fortfarande svårt för Centerpartiet och Liberalerna att släppa det mångåriga nära samarbetet med Kristdemokraterna och Moderaterna för att i stället bilda regering med Socialdemokraterna. Allianssamarbetet har återfått en viss energi efter ledarbytet i Moderaterna. Centerpartiet och Liberalerna antyder att de vid en valförlust (det vill säga att Alliansen blir mindre än de rödgröna partierna) vill bjuda in Socialdemokraterna att medverka i en alliansregering. Men det är inte realistiskt att tro att Socialdemokraterna i en situation där de är största parti och de rödgröna partierna är större än allianspartierna skulle vara beredda att sätta sig i en regering ledd av Moderaterna och Ulf Kristersson.

Om allianspartierna i valet 2018 blir

större än de rödgröna partierna är det inte osannolikt att de också kommer att kunna bilda regering. Men det är knappast någon sinekur som en sådan regering har att se fram emot. Om Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna tillsammans blir större än allianspartierna – ett sannolikt scenario enligt opinionsmätningarna våren 2018 – kommer Sverigedemokraterna varje höst ha möjlighet att fälla alliansregeringens budget genom att i stället rösta på Socialdemokraternas budget. Det ger Sverigedemokraterna en maktposition. I december 2014 ville partiet förhindra att Miljöpartiet fick inflytande över den ekonomiska politiken. I dag riktar Sverigedemokraterna lika skarp kritik mot Centerpartiet.

Finns det då ingen väg ut ur denna labyrint? Jo, kanske. Inför valet 2014 erbjöd Moderaternas dåvarande partiledare Fredrik Reinfeldt Socialdemokraterna att *göra upp i form* – största block efter valet skulle släppas fram och tillåtas regera. Ulf Kristersson indikerar i en intervju i Dagens Nyheter i stället en vilja att *göra upp i sak*.⁷⁴ I intervjun säger Kristersson: ”I ett antal långsiktiga frågeställningar finns det skäl för Alliansen att göra överenskommelser med Socialdemokraterna för att få stabilitet i svensk politik.” En tänkbar praktik vore att allianspartierna släpper fram den rödgröna regeringens (eller Socialdemokraternas, om vi får en enpartiregering) budget mot att de först fått vara med och förhandla om väsentliga delar av den. På så sätt skulle allianspartierna få inflytande i sakpolitiken (trots att de är mindre än de rödgröna), samtidigt som Vänsterpartiet utestängs från politiskt inflytande. Om allianspartierna blir större än de rödgröna partierna finns också den motsvarande möjligheten att Alliansen i regeringsställning bjuder in Socialdemokraterna i budgetprocessen för att undvika en

riskabel omröstning i riksdagen där Sverigedemokraterna skulle sitta med utslagsröst. Mot detta talar partiernas uttalade prioritering – som vi sett både vad gäller Decemberöverenskommelsen och vid internationella jämförelser – att behålla makten över statsbudgeten. Mycket pekar dock på att det nya parlamentariska läget generellt sett leder till – och redan har inneburit – en maktförskjutning från regeringen till riksdagen. Hittills har de uppgörelser vi noterat i Sverige och internationellt innehållit en balans mellan att regeringen behåller budgetmakten och att oppositionen i övrigt är fri att rösta ner regeringens övriga förslag. Hur balansen skulle utvecklas om budgetmakten släpptes är oklart. Skulle då oppositionen också behöva gå med på att inte ha samma möjligheter som annars att rösta emot regeringens propositioner?

I december 2014 försökte S-MP-regeringen förgäves nå en sakpolitisk uppgörelse om den ekonomiska politiken. Då var det inte en framkomlig väg ut ur budgetkrisen. En grundtanke i Decemberöverenskommelsen var att partierna skulle avstå från politiskt inflytande. I dag finns möjligen en annan kompromissvilja över blockgränsen. Debatten om tre skattehöjningar hösten 2017 – som slutade med att regeringen drog tillbaka två av tre förslag, medan oppositionen drog tillbaka ett hot om en misstroendeomröstning – kan beskrivas som ett steg i riktningen mot sakpolitiskt arbete. Till skillnad från under DÖ-epoken skulle partierna kunna hävda att de i alla fall gjort sitt yttersta för att påverka politikens innehåll, givet det parlamentariska läget.

Brett budgetsamarbete är dock ingen okontroversiell lösning. Delar av den kritik som riktades mot Decemberöverenskommelsen kan också riktas mot ett blocköverskridande samarbete i sak om budgeten. Kritikerna

---

⁷⁴ Dagens Nyheter, 1 november 2017.

kan anklaga partierna för att göra isoleringen av Sverigedemokraterna till ett överordnat värde. Möjligheterna att presentera tydliga alternativ för väljarna skulle snabbt erodera. Förmågan att gå fram med omfattande och ideologiskt tydliga reformer likaså. Det blir komplicerat för partierna att få retorik och praktik att gå ihop. Så länge de tänker i och agerar efter isolerande stuprörsliknande block där de driver upp retoriken mot respektive motståndarblock ökar riskerna med att bryta isoleringen. Risken att de anklagas för löftessvek är påtaglig.

Epoken 2014–2018 kan summeras i etapper: Budgetkrisen följdes av Decemberöverenskommelsen som kollapsade men fortsatte fungera som ett informellt regelverk för budgetarbetet. Vi tror inte att den situationen kommer att bestå. Vi ser att de svenska partierna står inför svåra vägval i höst. En slutsats växer fram: Problemen i regeringsfrågan har uppstått genom förändringar i det politiska landskapet. Lösningen bör därför vara politisk.

En ny uppgörelse i form framstår som politiskt svår att genomföra. Som vår internationella utblick har visat kan avtal liknande Decemberöverenskommelsen mycket väl fungera – och i Sverige fortsätter informellt överenskommelsen att gälla vid hanteringen av budgeten. Ett **DÖII** eller andra regeljusteringar lär dock knappast hjälpa partierna att lösa upp de ideologiska spänningarna. Partiledningarna skulle eventuellt kunna köpa sig tid via en ny överenskommelse. Men det är svårt att föreställa sig att ett sådant avtal skulle tolereras, mot bakgrund av det starka motståndet i några partier. Opinionsbildningen från partiledningarna utåt mot väljarna och inåt mot medlemmarna skulle i vart fall behöva vara distinkt mycket mer framgångsrik än 2014–2015.

Inom såväl Moderaterna som Kristdemokraterna har kritiken mot Decemberöverenskommelsen snarast vuxit i styrka sedan dess formella fall hösten 2015. De svenska partierna närmar sig därför den punkt när de ideologiska spänningarna i partisystemet måste hanteras. I huvudsak finns tre ideologiska vägar för riksdagens etablerade partier att ta ställning till. Det ena alternativet innebär att partier som företräder olika varianter av en bred socialliberal ideologi (som spänner mellan i första hand Socialdemokraterna, Centern och Liberalerna, men som Miljöpartiet och Moderaterna också har en del drag av) försöker finna en gemensam grund, som är tillräckligt solid för att utgöra regeringsunderlag. Regeringsunderlaget skulle vara blocköverskridande men ändå vila på något slags grundläggande ideologisk intressegemenskap. Sverigedemokraterna och Vänsterpartiet skulle därmed isoleras från inflytande. Möjligen skulle även Moderaterna och Kristdemokraterna eller Miljöpartiet ställas utanför, men inte självklart. Exakt vilket eller vilka partier som faktiskt skulle bilda regering respektive blev stödparti kan knappast förutses. Realpolitiskt präglade förhandlingar där valresultatet, partiernas spänningar och eventuella utfästelser från övriga aktörer skulle vara komplicerade ingredienser för partiledningarna att hantera.

Det andra alternativet innebär att partier som i dag befinner sig i den liberalkonservativa gruppen (i första hand Moderaterna och Kristdemokraterna) söker gemensamma beröringspunkter med Sverigedemokraternas nationalistiskt, antiliberal, socialkonservativa svenskhetsbevarande ideologi, med åtföljande nya möjligheter att bilda regeringsunderlag. Även detta alternativ skulle vara blocköverskridande – men åt andra hållet – men samtidigt betona en viss ideologisk, konservativ, intressegemenskap. Upprottet från tidigare allianspartners skulle säkert inte vara okomplicerat.

Den tredje vägen innebär att något eller några partier försöker bilda regering helt baserad på hoppande majoriteter för att utnyttja det faktum att ganska många breda politiska uppgörelser präglat svensk politik. Partierna skulle göra klart att de är beredda att göra breda uppgörelser i sak – även om den ekonomiska politiken – för att maximera möjligheten att nå sakpolitisk framgång. Möjligen kan de därmed undvika att modifiera den ideologiska hemvisten. Mycket talar för att samarbetet i sådana fall skulle organiseras i riksdagen, snarare än inom själva regeringen. Det blir ingen koalitioner, snarare än nya koalitioner.

Ingen av de tre vägarna är särskilt enkel. Den första varianten innebär att partier som i decennier har beskrivit varandra som huvudmotståndare i var sitt block måste spela högt med det som väljare och medlemmar har uppfattat som relevanta alternativ. Den andra varianten skulle innebära att partierna spelade högt med den socialliberala huvudfåran som i mycket har präglat svenskt samhälle och svensk politik de senaste decennierna. Den tredje vägen innehåller ingen samarbetsstrygghet alls att falla tillbaka på för regeringen.

Om partierna lämnade blockpolitiken blev oppositionsfrågan lika viktig som regeringsfrågan: Inför valet 2018 behöver Sveriges toppolitiker inte bara fundera över hur de kan erövra regeringsmakten, utan också om och hur de kan bedriva en ansvarsfull och konstruktiv oppositionspolitik. Det var, trots allt, genom Sverigedemokraternas brott mot praxis som oppositionsparti som historien om Decemberöverenskommelsen inleddes.

Europeisk politik är i rörelse. De partisystem som präglat efterkrigstiden och som baserat sig på konflikter med bakgrund i den nationella och den industriella revolutionen är på väg att luckras upp. Samtidigt är de nya politiska skiljelinjer som växer fram i kommunikationssamhällets spår fortfarande utvecklade och har inte hunnit sätta sin prägel på det politiska systemet. I svensk politik kan vi mycket väl komma att se en utveckling där det tvåblockssystem som präglat svensk politik sedan andra världskriget och som nu har utmanats av Sverigedemokraternas framgångar inte överlever de ideologiska justeringar som kan bli nödvändiga. Spänningarna inom såväl det nuvarande rödgröna blocket som inom Alliansen ska varken överdrivas eller underskattas. Samtidigt har relationen till Sverigedemokraterna visat sig vara av sådan explosiv natur att även små förändringar av paristatusen skulle kunna släppa loss oöverbrygbara konflikter inom blocken.

Dagens två-tre block kan ersättas av fyra om Alliansen bryts upp mellan å ena sidan Centerpartiet och Liberalerna och å andra sidan Kristdemokraterna och Moderaterna. Men även nya treblocksscenarioer är möjliga, till exempel med Socialdemokraterna och några av de nuvarande mittenpartierna som ett nytt block med olika partikonstellationer på var sin sida. Mycket står på spel för partierna: regeringsmakt, väljarstöd och partiintern sammanhållning ska hanteras inom ramen för ideologiska avvägningar. En viss osäkerhet eller till och med krampaktighet hos partierna inför dessa utmaningar är därför knappast förvånande.

REFERENSER

- Adelsohn, U (1987), *Partiledare. Dagbok 1981–1986*. Stockholm: Gedins Förlag.
- Aftonbladet* (2013), 8 december, <<https://www.aftonbladet.se/nyheter/article17985739.ab>>.
- Aftonbladet* (2018), 8 januari, <<https://www.aftonbladet.se/nyheter/samhalle/a/rLWPbA/kristerssons-nya-markering-mot-sd>>.
- Akkerman, T & Rooduijn, M (2015), Pariahs or partners? Inclusion and exclusion of radical right parties and the effects on their policy positions. *Political Studies*, 63(5).
- Aylott, N & Bolin, N (2007), "Towards a two-party system? The Swedish parliamentary election of September 2006" *West European Politics*, 30(3).
- Bale, T, Green-Pedersen, C, Krouwel, A, Luther, K R & Sitter N (2010), If you can't beat them, join them? Explaining social democratic responses to the challenge from the populist radical right in Western Europe. *Political studies*, 58(3).
- BBC (2013), 23 januari, <<http://www.bbc.com/news/uk-politics-21148282>>.
- Bech Seeberg, H (2018), *What is issue ownership? Political parties' position, priority, and performance*. Department of Political Science, Aarhus University, Denmark.
- Bjereld, U & Demker, M (2018), *1968: när allt började*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Bjereld, U, Eriksson, K & Hinnfors, J (2016a), *Förhandla eller DÖ: Decemberöverenskommelsen och svensk demokrati i förändring*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Bjereld, U, Eriksson, K & Hinnfors, J (2016b), Decemberöverenskommelsens fall : en spegel av strategiskt tänkande parti-sympatisörer?, i: J Ohlsson, H Oscarsson & M Solevid (red), *Ekvilibrium*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Björklund, J (2017), Tal i Järva 12 juni 2017, <<http://www.tv4.se/nyheter/klipp/bj%C3%B6rklunds-l%C3%B6fte-till-sina-barn-jag-kommer-aldrig-medverka-till-att-sd-f%C3%A5r-makt-3920390>>.
- Dagens Industri* (2017), 17 december, <<https://www.di.se/nyheter/moderaterna-i-egen-regering-allt-mer-sannolikt/>>.
- Dagens Nyheter* (2014), 21 augusti, <<https://www.dn.se/debatt/vi-godtar-inte-en-regering-som-saknar-stod-for-budgeten/>>.
- Dagens Nyheter* (2015a), 2 januari, <<https://www.dn.se/nyheter/politik/25-dagar-som-forandrade-svensk-politik/>>.
- Dagens Nyheter* (2015b), 8 juni, <<https://www.dn.se/nyheter/sverige/fa-valjare-insatta-i-historisk-pakt/>>.
- Dagens Nyheter* (2015c), 21 september <<https://www.dn.se/nyheter/politik/nu-far-alliansen-betala-priset-for-avtalet/>>.
- Dagens Nyheter* (2015d), 26 december, <<https://www.dn.se/nyheter/sverige/nar-fredspakten-foll-okade-freden/>>.
- Dagens Nyheter* (2017a), 27 januari, <<https://www.dn.se/nyheter/sverige/darfor-tvarvande-kinberg-batra-om-sd/>>.
- Dagens Nyheter* (2017b), 5 maj, <<https://www.dn.se/nyheter/politik/balansgangen-peka-finger-at-eliten-eller-stracka-ut-en-hand/>>.
- Dagens Nyheter* (2017c), 1 november, <<https://www.dn.se/nyheter/sverige/ulf-kristersson-nej-jag-tanker-inte-samtala-med-sverigedemokraterna/>>.
- Dagens Nyheter* (2017d), 22 november, <<https://www.dn.se/nyheter/politik/sd-slapps-in-i-varmen-i-norden/>>.
- Dagens Nyheter* (2018a), 9 februari, <<https://www.dn.se/nyheter/politik/oppen-spricka-inom-alliansen-om-invandringen/>>.
- Dagens Nyheter* (2018b), 10 februari, <<https://www.dn.se/nyheter/politik/jimmie-akesson-vi-ar-inte-langre-nagot-katten-slapat-in/>>.
- Dagens Nyheter* (2018c), 22 februari, <<https://www.dn.se/nyheter/politik/annie-loof-vi-ar-inte-bara-har-for-de-fina-varderingarna/>>.
- Dagens Nyheter* (2018d), 27 februari, <<https://www.dn.se/nyheter/politik/var-politik-ar-inte-hardare-tag-det-ar-rattssakerhet/>>.
- Erlander, T (1973), *1940–1949*. Stockholm: Tidens Förlag.
- Erlander, T (1974), *1949–1954*. Stockholm: Tidens Förlag.
- Expressen* (2017), 19 januari, <<https://www.expressen.se/nyheter/kinberg-batra-vill-lagga-gemensam-budget/>>.
- Expressen* (2018), 9 mars, <<https://www.expressen.se/nyheter/kristerssons-vag-till-makten-och-ensamheten-i-rosenbad/>>.
- Feldt, K-O (1991), *Alla dessa dagar... I regeringen 1982–1990*. Stockholm: Norstedts förlag.
- Fianna Fáil (2016), <<https://www.fiannafail.ie/confidence-and-supply-arrangement/>>.
- Florida, R (2002), *The rise of the creative class*. New York: Basic Books.
- Gerin, E & Bernhardt, V (2014), *Utan segel i vänstervinden*. Stockholm: Katalys 18.

- Green-Pedersen, C & Odman, P (2008), Going different ways? Right-wing parties and the immigrant issue in Denmark and Sweden. *Journal of European Public Policy*, 15(3).
- Hadenius, S, Molin, B & Wieslander H (1993), *Sverige efter 1900. En modern politisk historia*. Stockholm: Bonnier Alba.
- Hinnfors, J (2017), Från "Nya djärva mål" till lappa och laga. 1990-talet som vattendelare i Socialdemokraternas förmåga att leverera nya stora välfärdsreformer. Tiden Analys, nr 6. Stockholm: Tiden.
- Independent* (2017), 29 augusti <<http://www.independent.co.uk/news/world/politics/who-are-afd-german-election-racist-immigration-alexander-gauland-aydan-ozoguz-right-wing-a7917606.html>>.
- Independent* (2018), 1 januari, <<https://www.independent.ie/irish-news/politics/confidence-and-supply-deal-will-be-extended-into-2019-say-independents-36448493.html>>.
- Jungar, A C & Jupskås, A R (2014), Populist radical right parties in the Nordic region. A new and distinct party family? *Scandinavian Political Studies*, 37(3).
- Kirkup, J (2012), The parliamentary agreement between the Labour Party and the Liberal Party 1977–1978 "The Lib-Lab Pact". A thesis submitted for the degree of PhD. Cardiff School of European Languages, Translation and Politics. Cardiff University.
- Lagergren, F & Oskarson, M (2015), Miljöpartiet: Med vittring på regeringsmakten. *Statsvetenskaplig tidskrift*, 117(2).
- Lindvall, J, Bäck, H, Dahlström, C, Naurin, E & Teorell J (2017), *Samverkan och strid i den parlamentariska demokratin*. SNS Demokratirapport 2017. Stockholm: SNS.
- Lipset, S M & Rokkan S (red) (1967), *Party systems and voter alignments*. New York: Free Press.
- Minkenberg, M (2013), From pariah to policy-maker? The radical right in Europe, West and East: Between margin and mainstream. *Journal of Contemporary European Studies*, 21(1).
- Moderaterna (2018), <<https://moderaterna.se/valet-2018-en-hoppfull-framtid-sverige>>.
- Möller, T (2011), *Svensk politisk historia : strid och samverkan under tvåhundra år*. Lund: Studentlitteratur.
- Novus, <<http://novus.se/valjaropinionen/novus-poll-of-polls/>>.
- Oscarsson, H (2016), *Flytande väljare*. Demokratistatistik. Rapport 21. Stockholm: Statistiska centralbyrån, SCB.
- Oscarsson, H & Holmberg, S (2016), *Svenska väljare*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Pauwels, T (2011), Explaining the strange decline of the populist radical right Vlaams Belang in Belgium: The impact of permanent opposition. *Acta Politica*, 46(1).
- Pedersen, K & Ringsmose, J (2004), From the Progress Party to the Danish People's Party : from protest party to government supporting party. Paper presented to the workshop "Effects on Incumbency on Organisation of Radical Rightwing Parties" at the ECPR Joint Session of Workshops, 13–18 april i Uppsala.
- RTE (2016), 6 maj, <<https://www.rte.ie/news/2016/0506/786659-timeline/>>.
- Ruin, O (1968), *Mellan samlingsregering och tvåpartisystem : den svenska regeringsfrågan 1945–1960*. Stockholm: Bonniers.
- Sartori, G (1976), *Parties and party systems. A framework for analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Socialdemokraterna (2018), <<https://www.socialdemokraterna.se/aktuellt/2018/socialdemokraterna-presenterar-ny-valstrategi/>>.
- van Spanje, J & van der Brug, W (2007), The party as pariah: The exclusion of anti-immigration parties and its effect on their ideological positions. *West European Politics*, 30(5).
- Svenska Dagbladet* (2014), 27 december, <<https://www.svd.se/demokratiskt-problematisk-overenskommelse>>.
- Svenska Dagbladet* (2017a), 13 oktober, <<https://www.svd.se/utnyttjade-tage-erlander-kommunisterna>>.
- Svenska Dagbladet* (2017b), 21 oktober, <<https://www.svd.se/statsvetare-regering-med-bara-ett-parti-kan-bli-losningen/om-nya-politiska-sverige>>.
- Sverigedemokraterna (2017), <<https://www.youtube.com/watch?v=pB7bHnzDowU>>.
- Sydsvenskan* (2015), 4 mars, <<https://www.sydsvenskan.se/2015-03-04/adaktusson-omprova-overenskommelse>>.
- Sydsvenskan* (2017), 30 januari, <<https://www.sydsvenskan.se/2017-01-30/anna-kinberg-batra-sa-ska-dialogen-mellan-m-och-sd-ga-till>>.
- The Telegraph* (2017), 26 juni, <<http://www.telegraph.co.uk/politics/0/tory-dup-deal-agreement-full/>>.
- Åkesson, J (2013), *Satis Polito*. Sölvesborg: Asp & Lycke.